

Stan obecny żeglugi powietrznej zapomocą latawców.

(Dokończenie do str. 596 w № 50 r. b.).

Do pomysłów nowszych, zasługujących na wzmiankę zaszczytną, zaliczyć należy latawiec w ostatnich czasach zbudowany przez inż. PISCHOF'A. PISCHOF poważnie zabrał się do dzieła: urządził pracownię do dokonywania doświadczonych ze szczegółami ustroju, rachunkowo wyznaczył najdogodniejszą postać płacht i t. p., czynił słowem wszystko co do powodzenia przyczynić się może. Latawiec PISCHOF'A jest dwupłachtowy; połączona dolna mniejsza jest niż górna i obie wklęsłe. Dla utrzymania stateczności wstawiono z tyłu płaszczyznę poziomą, przedzieloną sterem. Śruba popędowa drewniana, umieszczona z przodu, poruszana jest silnikiem systemu Anzani, o trzech cylindrach, o mocy 25 k. p. (rys. 10). Pierwszym występem, dokonywanym w listopadzie r. z. na polach doświadczalnych w Issy, towarzyszyły różne przypadłości;

Latawiec Pischof'a (1907 r.).

Rys. 10.

PISCHOF bowiem nie nabrał wprawy sternika, lecz już w grudniu r. z. dokonał kilku wlotów udatnych; dobrze obmyślany ustrój latawca zdaje się zapewniać jego powodzenie.

W pomysłach najnowszych przejawia się dążność do osiągnięcia możliwej prostoty ustroju w połączeniu ze statecznością większą i z tego powodu skłaniają się znów więcej do latawców jednopłachtowych. Wprawdzie latawce takie wymagają większego obszaru skrzydeł, lecz opór całkowity przez brak słupków, podpór, pretów i innych części wystających na zewnątrz lub drutów łączących, znacznie się zmniejsza; krzyżaki bowiem wykonane z drutu stalowego doznają drgań ustawicznych, co bardzo się przyczynia do zwiększenia oporu.

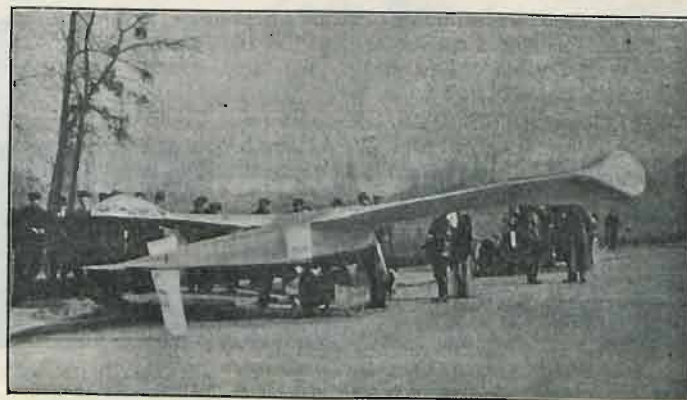
Latawiec VUIA (rys. 11). Płachta A unosząca latawiec 17 m² obszaru, 7,8 m długości i 5,6 szerokości, składa się z żeber promienistych, na których rozpięto materię silną i gładką. Płaszczyzna stała pozioma B, 3 m² obszaru, stanowi miejsce podpory steru głębokości C 1,5 m² i steru pionowego E 1 m² obszaru. D wyobraża śrubę popędową, 1,8 m średnicy, poruszaną silnikiem M. Początkowo VUIA zastosował silnik Antoinette 25 k. p. mocy. Ciężar ogólny przyrządu, wliczając w to i ciężar żeglarza, wynosił 215 kg. W celu ułatwienia przenoszenia lub przewozu płachta składać się daje, co na rys. w A' jest widoczne. Latawiec w czerwcu i lipcu r. z. poddany próbom wzniósł się wprawdzie, lecz wykazywał stateczność niewielką.

Latawiec Blériot. Hasło inżyniera BLÉRIOT określa się jednym wyrazem „doskonałość“, w roku bowiem 1900 zbudowa-

wał przyrząd latający naśladowujący lot ptaków, chcąc zaś osiągnąć lekkość możliwą silnika, do popędu zastosował dwutlenek węgla; gdy jednak w r. 1904 ARCHDEACON zaczął głosić zalety latawców, BLÉRIOT stał się ich zwolennikiem. Z latawca oznaczonego Nr. III nie był on zadowolony. Nr. IV przy pierwszym wzlocie połamiał się, natomiast Nr. V (rys. 12 w widoku ogólnym i rys. 13 pokazujący szczegóły ustroju) sam wynalazca dosiada. Płachta podtrzymująca, o powierzchni 13 m², miała postać półksiężyca z rogami zaokrąglonymi, wklęsłością podaną ku przodowi. Koniec wrzeciona zaopatrzone był w powierzchnię A, przyczyniającą się do zwiększenia stateczności. Skrzydła połączone są ze sobą zapomocą wrzeciona obciążonego papierem pergaminowym pokostowanym. Śruba popędowa umieszczona z przodu, wyrobiona z brzozy, 1,6 m średnicy, poruszana jest silnikiem Antoinette o mocy 24 k. p. i 1300 obr./min. Ciężar całkowity latawca wraz z ciężarem żeglarza wynosił 236 kg. Po wykonaniu wlotu niewielkiego (70 m)

BLÉRIOT zastąpił latawiec ten innym, zaleconym przez LANGLEY'A, składającym się z dwu par skrzydeł, przyłączonych do wrzeciona latawca poprzedniego; przyczem każda para skrzydeł była pochylona pod kątem 166°. Skrzydła były

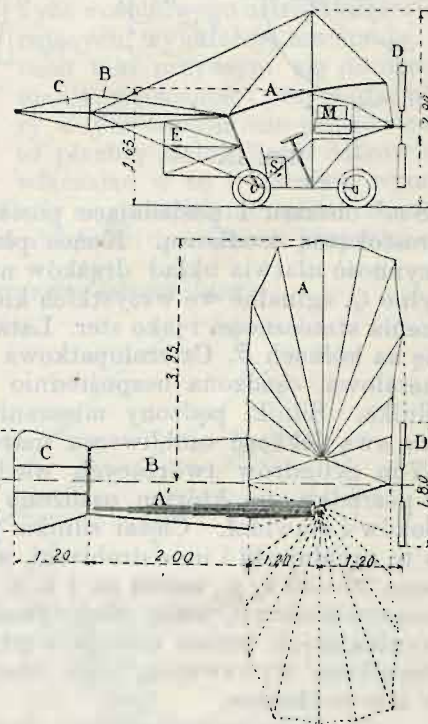
Latawiec Blériot'a Nr. V (1907 r.).

Rys. 12.

5,85 m długie i 1,5 m szerokie, o powierzchni nośnej 18 m²; silnik zastosowano o mocy 50 k. p. D. 17 września r. z. latawiec się wzniósł i przepłynął 184 m, lecz z wysokości 25 m spadł i został zniszczony, a na jego miejsce BLÉRIOT zbudował latawiec Nr. VII (rys. 14), na którym wykonał dwa wloty po 500 m.

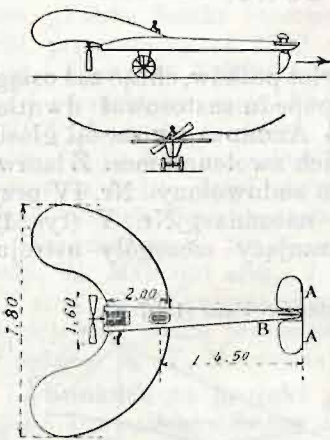
Latawiec Vuia (1907 r.).

Rys. 11.

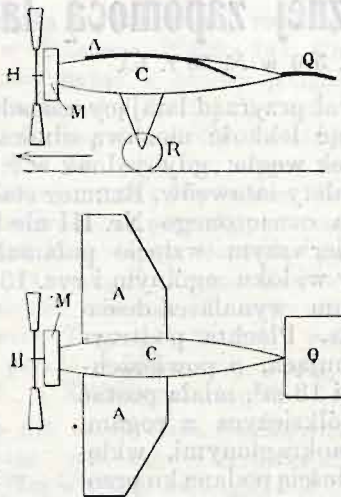
Latawiec ROBERTA ESNAULT-PELTERIE należy do jednoplachtowych o powierzchniach sprężystych, t. j. poddających się. Do wrzeciona *C* (rys. 15) obciążonego materyą jedwabną, lakierowaną, przyłączono dwa skrzydła *A* 9,6 m długie,

Widok z przodu, widok z boku i plan schematyczny latawca Blériot'a Nr. V.

Rys. 13.

Widok i plan schematyczny latawca Esnault-Pelterie.

Rys. 15.

18 m² obszaru i posiadające postać trapezów, ze wstawką prostokątną środkową. Końce płachty dają się zginać i tę czynność ułatwia układ drążków nastawnych. Zakończenie tylne *Q*, zginalne we wszystkich kierunkach, służy do zwiększenia stateczności i jako ster. Latawiec dla rozpędu wspiera się na kółkach *R*. Czterolopatkowa śruba popędowa (rys. 16), metalowa, osadzona bezpośrednio na wale bardzo lekkiego silnika. Silnik, pędzony mieszaniną wybuchową, zawdzięcza swą lekkość osobliwemu ustrojowi: składa się bowiem z 7-iu cylindrów tworzących wachlarz z wałem roboczym w środku, na którym osadzono kulaki do przestawiania tłoków i stawideł. Ciężar silnika podczas jazdy, włączając w to zapalniczki i inne drobiazgi, wynosi 60 kg; praca wykonana 30—35 k. p., zatem na 1 k. p. przypada 2 kg. Szczegóły latawca stanowią owoc długotrwałych doświadczeń i z tego wynikających zmian ustroju, a gdy nadto żeglarz stanie się sternikiem wytrawnym, jego latawiec może ziści nadzieje w nim pokładane.

Latawiec jednoplachtowy GASTAMBIDE-MENGIN'A (rys. 17 i 18) posiada skrzydła do siebie pochylone o krzywiznie znacznej; długość ich wynosi 10,5 m, powierzchnia nośna 24 m² a ciężar ogólny 350 kg. Latawiec MENGIN'A z wielką łatwością rozpędza się i wznosi: na odległości 30 m był już w biegu, lecz stateczność posiada niewielką. Śrubę popędową, 2 m średnicy, porusza silnik Antoinnette o mocy 60 k. p. Wiąza-

Latawiec Blériot'a Nr. VII (1908 r.).

Rys. 14.

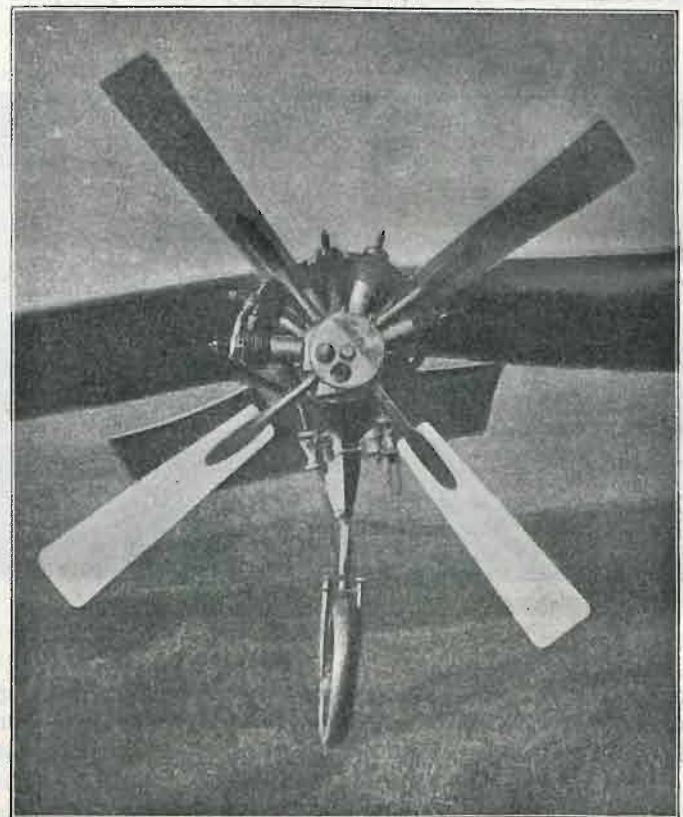
nie główne wykonano z rur stalowych, lecz już po pierwszym uszkodzeniu ramę przerobiono na drewnianą. Na rys. 17 latawiec ten pokazano podczas doświadczeń, na rys. zaś 18 w czasie jazdy.

W chwilach ostatnich CLEMENT AUFFM-ORDT zbudował latawiec jednoplachtowy, szczegółami ustroju wyróżniający się od innych. Powierzchnia nośna wypukła 8 m długa, 2,5 m szeroka, o obszarze 20 m², umocowanie płachty od kor-

pusu odległe o 1,2 m i przegubowo z nim złączone, przez co około osi bujać się daje, co do utrzymania stateczności się przyczynia. U ogona latawca umocowano ster celkowy wysokości, a poza nim ster boczny. Sternik znajduje się pod płachtą przednią, niewiele go przeto wystaje, co wpływa na zmniejszenie oporu. Ciężar całego latawca wynosi tylko 250 kg. Latawce jednoplachtowe nie wyszły jeszcze z okresu próbnego, ich przeto przyszłość nie da się przewidzieć stanowczo, lecz, jak dotąd, największe widoki powodzenia w przyszłości przepowiadają latawcowi Pelterie.

Na zaznaczenie zasługuje, że w r. 1906 duńczyk ELLENHAMMER, posługując się latawcem dwupłachtowym, na odległości 30 — 40 m dokonał wlotu swobodnego. ELLENHAMMER ustroj latawca zmienił czterokrotnie: pierwszy był jednoplachtowy, drugi — dwupłachtowy, trzeci trzyplachtowy, a czwarty ponownie dwupłachtowy. Na latawcu Nr. 3 wykonał on około 200 wlotów i do 300 m długości; płachty posiadały 37 m² obszaru; silnik pięciocylindrowy o mocy 30 k. p. przy 900 obr./min. był chłodzony powietrzem, co jego używalność zwiększyło. Śruba popędowa początkowo miała dwie tylko łopatki, następnie jednak zamieniono ją na czte-

Śruba i silnik latawca Esnault-Pelterie.

Rys. 16.

rołopatkową; skok śruby wynosił 0,3249 jej średnicy, czemu odpowiada pochylenie kierownicy względem osi śruby 18°. Ciężar latawca bez sternika wynosił 125 kg, z czego na silnik przypadało 34 kg. Ster upierzony, umieszczony z tyłu, posiadał postać ogona ptaków. ELLENHAMMER wykonywując niedawno doświadczenia z najnowszym przez siebie zbudowanym latawcem, wznosił się 5 m ponad poziom, przepląnął 300 m odległości w linii prostej i po łukach z prędkością 11 m/sek.

Śrubowce (latawce śrubowe). Z poprzedniego wiemy, że latawce przed wzniesieniem wymagają rozpędu, a po zjednoczeniu działania płacht nośnych ze śrubą popędową, latawiec unosi się lub pływa w powietrzu, zawraca i t. p. Tenże sam skutek powinien się dać osiągnąć i wtedy, gdy płachty nośne zastąpimy przez śrubę popędową wysokości, śruba ta przeto wznosi latawiec ku górze, śruba zaś podobna pędzi latawiec przed sobą w kierunku poziomym. Z tego jednak wynikają dwa ruchy współczesne: wznoszenie w kierunku pionowym i przesuwanie w poziomym, ruch przeto względny całego układu zmienia się okresowo w granicach obszernych. Wypór pionowy musi nadto pokonać opór bezwładności ma-

sy powietrza ruchomego w kierunku poziomym, a wypadkowa tych dwóch działań z wielkości i kierunku nie jest stała, zależy bowiem od kierunku składowych, które działać mogą bądź wzdłuż łopatki śruby i w tej płaszczyźnie lub też wpo-

Latawiec Gastambide-Mengin'a podczas próby.

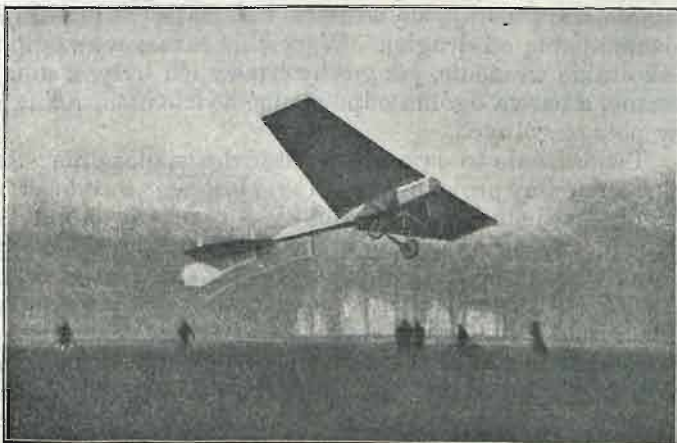
Rys. 17.

przek. Ten wpływ podwójny da się zubożnić przez nadanie osiom kierunków do siebie pochyłonych.

Na tej zasadzie polega ustrój latawca śrubowego pomysłu p. LÉGER'A, inżyniera z Monaco (rys. 19), odznaczający się wielką prostotą. Łódka złączona ze sterem, zapomocą sprzęgła CARDANA zawieszona przegubowo u dwóch wałów współosiowych, na których osadzono śruby popędowe jednakowe, obracające się w kierunkach przeciwnych. Gdy oś obu tych śrub zajmuje położenie pionowe, to latawiec w tym kierunku się wznosi; przy pochyleniu zaś osi działanie da się rozłożyć na dwie składowe, z których pionowa zmienia wysokość przyrzędu, pozioma zaś popędza latawiec naprzód. Jeśli pochylenie osi dobrano należycie, składowa równoważy ciężar całkowity i latawiec zawisa w powietrzu; druga przeto składowa prze go poziomo naprzód.

Model początkowy stosunkowo niewielki sternika unieść nie mógł, a służył jedynie do doświadczeń. Śruby popę-

Latawiec Gastambide-Mengin'a podczas lotu.

Rys. 18.

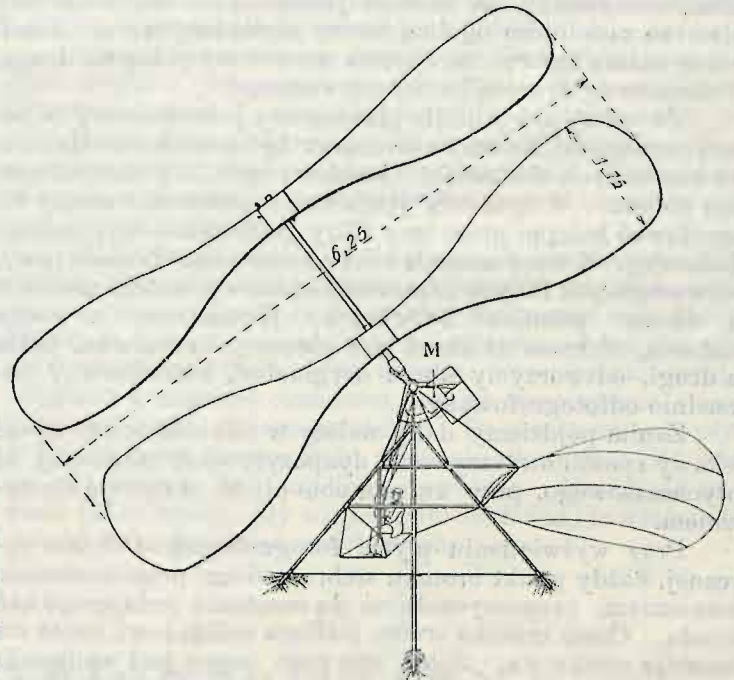
dowe wykonane z glinu, posiadały po dwie łopatki, 6,25 m długie i ważyły po 21 kg. Ciężar całkowity bez silnika M wynosił 85 kg. Do poruszania użyto prądnicy ustawionej na gruncie, pracę silnika oceniano obciążając latawiec dodatkowo, przez co ciężar całkowity doszedł do 110 kg. Praca przeto silnika niezbędna do wzlotu wynosiła 6 k. p., a jego ciężar 15 kg.

Na podstawie tych danych latawiec zbudowany rzeczywiście posiadałby śruby popędowe 12,5 m długie; silnik zaś miecby musiał 100 k. p. mocy.

Płachty wirujące braci BREGUET mają oprawę sztywną, wykonaną z rur stalowych, posiadającą postać krzyża poziomego. Na skrzyżowaniu i w części dolnej mieści się silnik o mocy 45 k. p. i sternik kierujący latawcem. Na końcach ramion umieszczono 4 układy łopatek wirujących; każdy przeto układ składa się z dwóch par skrzydeł ponad sobą ustawionych i obracających się w kierunkach przeciwnych. Skrzydła wykonane są z papieru bardzo mocnego i jak łopatki śruby pochyłone są wpoprzek; powierzchnia ich całkowita wynosi 25 m². W stanie spoczynku i rozpięte stanowią mogą spadochron, lecz gdy są w ruchu i stosownie do prędkości obrotu przyczyniają się do wznoszenia lub do utrzymania latawca na poziomie stałym. Ruch postępowy osiąga się zapomocą pochylenia osi. Wobec momentów bezwładności znacznych i osobliwego ustroju części wirujących, wynalazcy mniemają, że ruch taki przyczyni się do utrzymania stateczności przyrzędu, który w tym samym celu posiada nadto płachty stałe. Ciężar całkowity, włączając w to i sternika, wynosi

578 kg. Pierwsze próby odbyły się przed ukończeniem latawca, t. j. przed zaopatrzeniem w składniki do nadania kierunku ru-

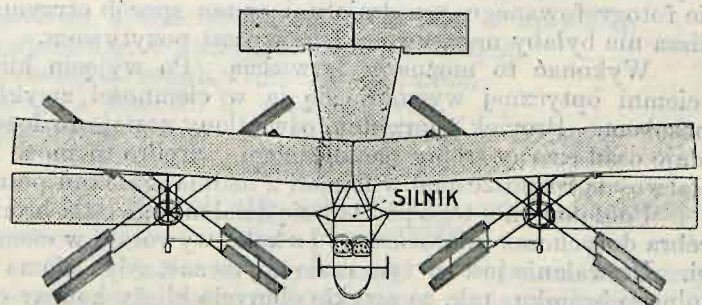
Widok schematyczny latawca Léger'a.

Rys. 19.

chu niezbędne, a pomimo to dosiadł go inż. VOLUMARD, kierownik zakładu braci BREGUET. Latawiec na wysokość 0,6 m ła-

Plan schematyczny latawca Breguetów Nr. 2.

Rys. 20.

two się wznosił pionowo i w jednym doświadczeniu wypieranie przekroczyło 600 kg, silnik zaś przy 1300 obr./min. wyko-

nał pracę 45 k. p. i przez kilka minut latawiec zawisł w spokoju. Na 1 k. p. przypada przeto 13,3 kg ciężaru wzniesionego. W doświadczeniu następnem osiągnięto wysokość wzniesienia większą, a mianowicie 1,5 m ponad poziom.

Bracia BREGUET zbudowali następnie latawiec wirowy uproszczony (rys. 20), mający tylko dwa układy (zamiast 4-ch poprzednich) łopatek wirujących i dwie płachty stałe 15 m długie i 20 m² obszaru. Ciężar całkowity ze sternikiem wynosi 550 kg, ze względu zaś na ustrój nowy latawiec BREGUET'ów stanowi niejako przejście od płacht płaskich do wirujących. Popęd wynika z obrotu skrzydeł, których osi są do siebie pochylone, a gdy latawiec jest w pełnym biegu, poruszać się powiniem z prędkością 20 m/sek.

Do rzędu śrubowców zalicza się także latawiec PAWEŁA CORNU inżyniera, który w pierwszej połowie r. b. poddano dopiero próbom przedwstępnym; o jego przeto własnościach nie stanowczego powiedzieć jeszcze nie można.

Śrubowce, za wyjątkiem latawca LÉGER'A są z tego powodu wadliwe, że większa liczba skrzydeł stać się może przyczyną wypadków: gdy bowiem dwa sobie nieodpowiadające układy skrzydeł odmówią posłuszeństwa, upadek z pewnej wysokości jest nieunikniony (np. latawiec braci BREGUET № 1); mają one jednak tę zaletę, że z miejsca, zatem bez rozępudu się wznoszą.

Z tych względów, przez połączenie śrub popędowych z płachtami latawców zwykłych, odrzucenie składników zbędnych, a pozostawienie tych, które dopełniają się wzajemnie, osiągnąć się dadzą zapewne już w niedalekiej przyszłości znaczne na tem polu postępy. Przykład udanych dążeń w tym kierunku stanowi latawiec BREGUET'ów № 2 (rys. 20).

I. Cz.

Przypisek Redakcji. Pracę o najnowszych postępach w zakresie latawców podamy w jednym z pierwszych numerów roku przyszłego.

FOTOGRAFIA BARWNA.

(Dokończenie do str. 602 w № 50 r. b.).

Obecnie możemy już skorzystać z wyników dotychczasowego postępowania i odtworzyć na ekranie poszukiwaną składową pomarańczową danej barwy. Umieścimy w tym celu na drodze wiązki promieni białych latarni projekcyjnej po pierwsze nasz filtr pomarańczowy i po drugie nasz wzorec neutralny przejrzystości. Jasną jest rzeczą, że w ten sposób wyrzemy wpływ na ton i na natężenie wiązki światła, która bardzo ściśle odpowiadać będzie poszukiwanej składowej oświetlenia danej barwy i natężenia. W sposób podobny możemy postąpić ze składową zieloną i fioletową, a posilując się latarnią projekcyjną o trzech wiązkach promieni, otrzymamy na ekranie jednocześnie wszystkie trzy składowe zasadnicze ogólnej barwy pochodnej muru. Jeżeli te trzy plamy barwne na ekranie nasuniemy jedną na drugą, to otrzymamy syntezę barwy odtwarzanej.

To cośmy uczynili dla płaszczyzny jednobarwnej o pewnej rozciągłości, to, oczywiście, może być powtórzone dla zbiorowiska małych elementów różnobarwnych, t. j. dla całkowitego obrazu. W tym celu jakikolwiek przedmiot należy fotografować kolejno przez trzy filtry: pomarańczowy, zielony i fioletowy. Z otrzymanych klisz należy zdjąć dyapozytywy, które przykryte filtrem odpowiedniej barwy, należy umieścić na drodze promieni świetlnych. Nasunawszy z wielką ścisłością, rzucone na ekran trzy obrazy jednobarwne, jeden na drugi, odtworzymy obraz oryginalny, różnobarwny, poprzednio odfotografowany.

Zanim pójdziemy dalej, należy w kilku słowach opisać ciekawy sposób otrzymywania dyapozytywów, odmienny od dotychczasowego, przy którym obie płytki dotykają się nawzajem.

Przy wyświetleniu płytki fotograficznej w ciemni optycznej, każdy punkt bromku srebra podlega przeobrażeniu chemicznym, proporcjonalnym do natężenia padającego nań światła. Część bromku srebra podlega rozkładowi, część zaś pozostaje nietknięta. Suma obu tych części jest wielkością stałą. Część podległa rozkładowi odpowiada światłu, które doszło do danego punktu, część zaś nietknięta odpowiada, jeżeli się można tak wyrazić, przypadającej na ten punkt ciemności. Jeżeliby więc udało się usunąć rozłożony bromek srebra i wywołać czernienie bromku jeszcze nietkniętego, to stopniowanie grubości tegoż przedstawiałoby dokładne cienie fotografowanego przedmiotu i w ten sposób otrzymana kłisza nie byłaby negatywem, lecz wprost pozytywem.

Wykonać to można z łatwością. Po wyjęciu kliszy z ciemni optycznej wywołuje się ją w ciemności zwykłym sposobem. Bromek poprzednio oświetlony zostaje rozłożony i daje osad czarny srebra metalicznego. Srebro to może być z łatwością rozpuszczone w kąpieli z nadmanganianu potasu.

Po dokonaniu tego poddaje się działaniu światła bromek srebra dotychczas nierozłożony i z kolei wywołuje w ciemności. Utrwalanie jest w tym razie zbędne, gdyż niema już wolnego bromku, tak, że zwykłe obmycie kliszy kończy cały proces.

Wyniki zdobyte zapomocą dyapozytywów LUMIERE'A są rzeczywiście zadziwiające; należy jednak zaznaczyć, że nie można otrzymać takich egzemplarzy ani prędko ani łatwo. Spo-

sób postępowania jest bardzo złożony i wymaga wielkiej umiejętności, a ilość czynników, wpływających na wynik ostateczny, jest bardzo wielka. Bardzo łatwo przytem można popełnić jaką omyłkę, tak, że osiągnięcie powodzenia zupełnego jest zawsze bardzo wątpliwe. Przy nowym sposobie postępowania, obmyślonym przez LUMIERE'A, potrzebna jest tylko jedna płytka i jedna serya robót. Płytki wyrabiane i puszczane na rynek przez braci LUMIERE otrzymały nazwę *autochromowych*, ponieważ zawierają już wszystkie czynniki, potrzebne do odtwarzania barw.

W jaki sposób metoda pośrednia fotografii barwnej, opierająca się na troistej budowie barw, wymagająca potrójnego rozkładu każdego promienia świetlnego i potrójnej jego syntezy, może być zastosowana w jednym działaniu i odrazu dawać ostateczny wynik? Powyższe przedstawienie teoretyczne sprawy daje na to odpowiedź i pozwala na natychmiastowe zrozumienie całej zasady.

Powróćmy do naszej projekcji na ekranie trzech składowych jednobarwnych fotografowanej płaszczyzny kolorowej. Do dokonania syntezy tych trzech składowych nasunaliśmy je jedną na drugą, tak, aby zarysami swymi ściśle do siebie przystawały. Otóż, nakładanie jednej plamy barwnej na drugą mogłoby być usunięte przez wprowadzenie w grę pewnego warunku, a mianowicie niezmiernie małych wymiarów powierzchni plam. Oko nasze bowiem nie jest bezwzględnie doskonałe i nie odróżnia już przedmiotów mniejszych od pewnej granicy. Wyobraźmy więc sobie, że trzy plamy barwne, ciągle się wzajemnie dotykając, bez ustanku się zmniejszają i stają się wreszcie tak małe, że przestajemy odróżniać jedną od drugiej. Wszystkie razem wywrą na nasze oko takie wrażenie, jak gdyby barwy ich były z sobą pomieszane, a barwa ogólna odpowiadać będzie ustosunkowaniu barw poszczególnych.

Twierdzenie to daje się dowieść doświadczalnie. Jeżeli na ekran rzucimy projekcję witrażu, złożonego z szybek trzech rodzajów w jednakowej liczbie i o tem samym natężeniu barwnem, szybek pomarańczowych, zielonych i fioletowych, to obraz witrażu będzie różnobarwny. Zmniejszając wymiary szybek dojdziemy do tego, że witraż wydawać się nam będzie białym. Pochodzi to stąd, że w każdym punkcie znajdują się obok siebie trzy składowe elementy światła białego, tak blisko jedne od drugich, że oko nasze już odróżnić ich nie może i odbiera wrażenie barwy białej. Jeżeli niektóre szybki — elementy witrażu — mniej lub więcej przyciemnimy, to równowaga barw, dająca wrażenie białości, zostanie naruszona i cała powierzchnia natychmiast się zabarwi. Płaszczyzna ta nabiera barwy jednolitej jeżeli jednocześnie i w jednakowy sposób oddziaływać będziemy na jednoimienne elementy obrazu.

W przykładzie z witrażem trójbarwnym możemy otrzymać na ekranie płaszczyzny barwne, zaciemniając wszystkie elementy jednego rodzaju, lub też dwóch pozostałych. W jakiz sposób możemy zaciemnić elementy, których działanie chcemy zobojętnić? Odpowiedź prosta: umieszczając za każdym z nich owe wyżej wspomniane wzorce, pokryte srebrem metalicznym, które na ten raz uczynimy ciemnymi. Jeżeli wzor-

ce te będą mniej lub więcej przezroczyste, to możemy otrzymać na ekranie każdy dowolny kolor.

Pytanie, w jaki sposób za mikroskopijnymi elementami naszego witrażu umieścić równie mikroskopijne wzorce srebrne rozwiązuje się łatwo przy użyciu do fotografii płytek autochromowych. Każda płytka autochromowa zawiera witraż o mikroskopijnych elementach, identyczny z opisany powyżej; na witraż zaś trójkolorowy nałożona jest warstwa bromku na żelatynie, której przeznaczeniem jest stać się miarodajnym wzorcem srebrnym.

Do zabarwienia podobnej płytki, np. na pomarańczowo, wystarcza oświetlenie bromku srebra po przez witraż światłem pomarańczowym i poddanie płytki wyżej już opisanym kąpielom chemicznym, zapomocą których otrzymuje się wprost płyta pozytywna. W tych warunkach wszystkie elementy, leżące poza mikroskopijnymi szybkami zielonemi i fioletowemi zaciemniają się, elementy zaś położone za szybkami pomarańczowemi stają się przezroczyste, tak, że patrząc na witraż pod światło białe widzimy równomiernie oświetloną płaszczyznę pomarańczową. Jeżeli podobną płytkę autochromową oświetlimy światłem również jednolitem, lecz o składzie bardziej złożonym, to po zastosowaniu powyższego sposobu wywoływania, otrzymamy witraż, który pod światło zabarwiony będzie odpowiednio do barwy poprzednio rzuconej nań wiązki promieni. Jeżeli wreszcie płytkę autochromową umieścimy w ciemni optycznej aparatu fotograficznego i przez obiektyw rzucimy na nią w sposób zwykły jakikolwiek obraz, to każdy punkt przyjmie, jeżeli się można tak wyrazić, odbicie padłego nań promienia, odtwarzając go wiernie po wywołaniu płyty. W ten sposób na oglądanej pod światło płycie autochromowej ujrzemy rzucony na nią podczas fotografowania obraz w barwach naturalnych.

Zobaczmy teraz w jaki sposób bracia LUMIÈRE wyrabiają swe płyty autochromowe. Elementy podstawowego witrażu utworzone są przez ziarna krochmalu o średnicy przeciętnej 0,01 mm. Tak drobne wymiary są nieodzowne dlatego, aby oko, nawet uzbrojone w szkło powiększające, nie mogło odróżnić jednego elementu od drugiego. Że ziarna te muszą posiadać postać regularną, to się samo przez się rozumie.

Z równie wielką starannością dokonywany jest i wybór ziarn. Krochmal, spotykany w handlu, zawiera zaledwo 2—3% ziarn o wielkości odpowiedniej.

Po podziale całej ilości ziarn na trzy części, zabarwia się jedną na pomarańczowo, drugą na zielono, trzecią zaś na fioletowo. Wybór barwników wymagał niezmiernie starannych i drobiazgowych poszukiwań, gdyż barwa ich musi być nie tylko ściśle dobrana, lecz i trwała, nadewszystko zaś barwniki muszą być dobrze pochłaniane przez krochmal. Ziarna zabarwione mieszają się w odpowiednim stosunku, tak, ażeby otrzymana mączka była zupełnie jednolita i bezbarwna. Następnie mączką tą pokrywa się równomiernie szkło, które dla utrzymania mączki ma powłokę lepłą. Czynność ta dokony-

wa się mechanicznie, przyczem poszczególne ziarna powinny leżeć obok siebie, lecz nie przykrywać się wzajemnie lub też nie tworzyć przestrzeni pustych. Dla zmniejszenia przerw między temi drobnymi kulkami krochmalu poddaje się go prasowaniu, nadając ziarnom kształt pryzm sześciobocznych. Podobne postępowanie jest niezmiernie pożyteczne, lecz zarazem i bardzo trudne. Trudność wynika stąd, że ziarna krochmalu posiadają wielką odporność i do spłaszczenia ich potrzebne jest ciśnienie wielu setek kg/cm^2 , natomiast szkło jest bardzo kruche, a płytki nigdy nie są zupełnie płaskie. Z tego powodu prasowanie warstwy krochmalu na płycie szklanej odbywa się stopniowo, bardzo małymi obszarami. Przerwy mikroskopijne między ziarnkami krochmalu, które należy usunąć, znajdują się nawet po poddaniu płytki prasowaniu. Przerwy te pokrywa się proszkiem węglowym, który umieszcza się tak starannie, aby nie pozostawił śladów na powierzchni ziarn zabarwionych.

Po takim przygotowaniu witrażu pokrywa się go cienką warstwą werniku gumowego dla ochrony przed działaniem kąpeli, której płytka się następnie poddaje. Wreszcie płytka pokrywa się z wierzchu roztworem bromku żelatynowego, który powinien posiadać czułość praktycznie jednakową dla wszystkich promieni widzialnego widma światła.

Przy zastosowaniu płytki autochromowej umieszcza się ją w zwykłej kasecie fotograficznej, lecz odwrotnie niż przy zwykłych płytach, t. j. szkłem, a nie warstwą bromku, zwrócone ku obiektywowi. Jeżeli w kasecie są sprężyny, to dla ochrony płytki należy podłożyć pod nią arkusz kartonu.

Przy nastawianiu obiektywu należy liczyć się z tem, że czuła powierzchnia płytki została cofniętą o 1,5—2 mm, t. j. o grubość szkła. Nadto na drodze promieni świetlnych należy umieścić żółty ekran dla zrównoważenia przewagi promieni niebieskich i fioletowych w oddziaływaniu chemicznym i w celu zatrzymania promieni poza fioletowych.

Czas trwania zdjęcia, aczkolwiek dłuższy niż przy fotografii zwykłej, jest jednak wogóle krótki. Przy obiektywie, odpowiadającym $\frac{f}{8}$ czas ekspozycji w południe letnie przy oświetleniu dobrem ogranicza się do jednej sekundy. W innych warunkach czas ten musi być oczywiście dłuższy a trafne właśnie oznaczenie czasu potrzebnego przedstawia w praktyce pewne trudności.

Dokładność zdjęcia jest warunkiem koniecznym powodzenia, gdyż przy użyciu płyt autochromowych błąd w zdjęciu nie da się już poprawić przez wywoływanie odpowiednie. Wskutek bowiem jednakowej wrażliwości płytek autochromowych na wszystkie barwy światła, wywoływanie musi się odbywać w zupełnej ciemności, a więc samoczynnie i niema możliwości śledzenia jego przebiegu. Po przetrzymaniu płytki w kąpeli przez zawsze stały, ściśle określony czas ($2\frac{1}{2}$ minuty), płytka musi być zupełnie wywołana. Następuje to jednak tylko wtedy, gdy zdjęcie było dokładne i tu właśnie leży dowód ważności zdjęć umiejętnych.

w. w.

Glosaryusz metalograficzny.

Podał Stanisław Pilarski, inżynier.

(Dokończenie do str. 528 w № 44 r. b.)

144) **Ziarno.** Ziarno może być krystalicznym lub bezpostaciowym, kulistym lub nieprawidłowo wykształconym, oddzielonem od innych ziarn lub stykającym się z innymi. Ze względu na to, że każda stal jest krystaliczną, nazwę *ziarno* w zastosowaniu do metalu należy uważać jako skrótowiec nazwy *ziarna krystalicznego*; a. grain, fr. grain, n. Korn.

145) **Ziarno krystaliczne.** Kryształ alotriomorfowy lub kawałek kryształu bez ścian i kątów; a. crystal grain, fr. grain cristallin, n. Krystallkorn.

146) **Zimnokruch.** Wada żelaza kruchego na zimno; a. cold short, fr. cassant à froid, n. kaltbrüchig.

147) **Zjawisko obrotowe.** Nazwa stosowana przez HEYCOCK'A i NEVILLE'A do zjawiska zmiennego błyszczenia i ciemnienia ziarn krystalicznych na trawionych powierzchniach wygładzonych metali, przy obrocie w ukośnie skierowanym na nie promieniu światła; a. rotation effect.

148) **Złom.** Złamana powierzchnia metalu lub stopu. Złom może być:

muszlowy; a. conchoidal, fr. conchoidal, n. muschlig, *haczykowy*; a. hackly, f. haché, n. hackig, *nierówny*; a. rough, fr. inégale, n. rauh, *równy*; a. smooth, fr. unie, n. eben, *zadziorowy*; a. splintery, fr. ecailleuse, n. splittrig; a. fracture, fr. cassure, n. Bruch.

149) **Żelazo alfa (α).** Zwykła odmiana alotropowa czystego żelaza, istniejąca poniżej 750° C.

Żelazo alfa (α) krystalizuje w układzie regularnym, w szescianach, jest równopostaciowe z żelazem beta (β) i tworzy z niem kryształy mieszane; jest miękkie, magnetyczne i nie rozpuszcza węgla; a. alpha iron, fr. fer alpha, n. Alpha-eisen.

150) **Żelazo beta (β).** Odmiana alotropowa niemagne-

tyczna czystego żelaza trwała w granicach temperatur 860 — 750° C.

Żelazo beta (β) krystalizuje w układzie regularnym, w sześciannach, jest równopostaciowe z żelazem alfa (α) i tworzy z niem krysztaly mieszane. Zamiana żelaza β na α odbywa się w pewnym okresie (interwale) temperatury (punkt krytyczny A_{r2}), w którym żelazo β tworzy początkowo krysztaly mieszane z niewielką ilością żelaza α . W miarę tego jak temperatura spada—zwiększa się ilość żelaza α w krysztalach mieszanych, aż wreszcie cała masa zamienia się na żelazo α . Żelazo β w przeciwstawieniu do żelaza α jest twarde, niemagnetyczne i nie rozpuszcza węgla. Co do tej ostatniej własności, to ROOZEBOOM wypowiedział przypuszczenie, że żelazo β może zatrzymać pewne ilości węgla w roztworze stałym. BENEDICKS przypuszczenie to potwierdza i podaje, że żelazo β w temperaturze zwykłej zatrzymuje w roztworze stałym do 0,27% węgla; a. beta iron, fr. fer beta, n. Betaeisen.

151) **Żelazo γ** . Odmiana alotropowa niemagnetyczna czystego żelaza w temperaturze wyższej niż 850° C., posiada zdolność rozpuszczania węgla, krystalizuje w układzie regularnym w rozmaitych kombinacjach sześciannu i ośmiościanu, nie tworzy krysztalów równopostaciowych z żelazem β , dlatego więc przeobrażenie odmiany γ na β , połączone z wydzieleniem ciepła, następuje raptownie w pewnej określonej temperaturze (A_3) i nie rozciąga się na pewien przeciąg czasu; a. gamma iron, fr. fer gamma, n. Gammaeisen.

152) **Żużel**. Poboczne wytwory otrzymane w hutnictwie przy wydobywaniu z rud metali; a. scoriae, fr. scories, n. Schlacke.

153) **Żużlowy**. Nazwa stosuje się do rozmaitych wrostków dostrzegalnych nieraz już gołym okiem w złomach i na wygładzonych powierzchniach metali i stopów.

Obejmuje ona ogół nieokreślonej natury domieszek, z wyglądu przypominających żużel; a. scoriaceous, fr. scoriacé, n. schlackenartig.

SKOROWIDZ¹⁾

Abkühlungskurve	56	Ar ₁ , Ar ₂ , Ar ₃	7
Ac ₁ , Ac ₂ , Ac ₃	1	Arborescent	22
Aciculaire	36	Atomicvolume	8
Acicular	36	Atom volumen	8
Adoucir	123	Atomu, objętość	8
Aetzen	125	Attaque chimique	125
Aetzfiguren	29	Attaque, Coutours d'	29
Aetzipolieren	140	Ausscheidung	105
Air pits	21	Austenit	9
Alotriomorfowy	2	Austenite	9
Alotropia	3	Bacillaire	84
Alotropisci	4	Bacillar	84
Allotropisten	4	Bands, Slip	81
Allotropistes	4	Bandes de glissement	81
Allotropists	4	Barwy naleciałe	10
Alotropowa, odmiana	5	Barwy napuszczone	11
Alotropowa, teoria	6	Bestandtheile	110
Alliage eutectique	118	Beta Eisen	150
— metallique	117	Beta fer	150
Allotriomorph	2	Beta iron	150
Allotriomorphe	2	Bezkształtny	12
Allotriomorphic	2	Bezpostaciowy	12
Allotrope Form	5	Bienenwabig	87
Allotrope Theorie	4	Blasen	86
Allotropie	3	Blasenhohlräume	86
Allotropic form	5	Blasig	87
Allotropisten	4	Blaszka	13
Allotropistes	4	Blaszkowy	14
Allotropists	4	Blättchen	13
Allotropy	3	Blättrig	14
Allotropy theory	4	Bliźniacze krysztaly	15
Alloy	117	Blowholes	86
Alpha fer	149	Brittleness	45
Alpha iron	149	Bruch	148
Amorph	12	Brüchigkeit	45
Amorphe	12	Brûlé	113
Amorphous	12	Burned	113
Analyse thermique	124	Calokrystaliczny	16
— thermische	124	Canceled	44
Anlassen	78	Carbidekohle	131
Anlasfarben	11	Carbo-allotropie theory	132
Anlauffarben	10	Carbon	131
Aphanitic	142	— Annealing	131
Aphanitique	142		
Aphanitisch	142		

¹⁾ Skorowidz zawierający w kolei alfabetycznej wyrazy w językach: polskim, francuskim, niemieckim i angielskim, przy których umieszczone liczby pozwalają szybko odszukać bliższą definicyę.

Carbon Carbide	131	Equilibrium curve	57
— Combined	131	Erhitzungskurve	55
— du carbure	131	Erstarrte Lösung	102
— graphitic	131	Erstarrungspunktskurve	54
— Hardening	131	Etching	125
— Manquant	131	— figures	29
— Missing	131	Etoile en	30
— du recuit	131	Eutectic	24
— temper	131	Eutectic alloy	118
— de trempe	131	— mixtures	74
Cassant à chaud	79	— point	37
Cassant à froid	146	— solution	101
Cassure	148	Eutectique, alliage	118
Cellulaire	43	— mélange	74
Cellular	43	— point	97
Cementit	18	— solution	101
Cementite	18	Entektische Legierung	118
Cementyt	18	— Mischung	74
Chauffage, coloration par	76	Entektischer Punkt	97
Ciagliwość	17	Entektyczna, mieszanina	74
Cleavage	64	Entektyczny, punkt	97
Clivage	64	— stop	118
Clivage, plan de	91	Entektyka	24
Cold-short	146		
Colorations par chauffage	76	Falz	25
Coneboidal	75	Fald	25
Congeaed solution	102	Fasrig	135
Congéleé, solution	102	Faza, reguła faz	26
Constituent	110	Ferrit	28
Contours d'attaque	29	Ferrite	28
Cooling curve	56	Ferronit	27
— differential	56	Ferronite	27
Couleurs de chauffage	10	Ferryt	28
Couleurs de revenu	11	Feste Lösung	103
Courbé de congélation	54	Fibreux	135
Couture	122	Fibrous	135
Crique	25	Figury wytrawień	29
Cristal	53	Flüssige krystalle	51
Cristallin	48	Foliated	14
Cristallin grain	145	Forme allotropique	5
Cristallisé	50	Fondamentale, masse	68
Cristallite	49	Fracture	148
Cristaux liquides	51	Fragilité	45
Cristaux melés	52	Freezing point curve	54
Critical points	98	Froid, Cassan à	146
Critiques, points	98	Fuge	119
Cryohydrate	47	Fusibilité courbé de	58
Cryohydrates	47		
Crystal	53	Gamma Eisen	151
Crystal grain	145	Gamma fer	151
Crystalline	48	Gamma iron	151
Crystallite	49	Gefrierpunktskurve	5
Crystallized	50	Gefügebestandtheile	110
Cuboidal	121	Gefügebildner	110
Cuneate	41	Géode	120
Cuneiform	41	Gitterförmige struktur	44
Cunéiforme	41	Glanz	88
Cuspidate	42	Glashärte	130
Czernowa punkty	19	Glasshardness	130
		Gleichgewichtskurve	57
Dachówkowy	20	Gleitfläche	91
Dachziegelartig	20	Gliding plane	91
Dehnbarkeit	17	Globulaire, structure	59
Dendritic	22	Grafit	131
Dendritique	22	Grain	144
Dendritisch	22	Grain cristallin	145
Direction de solution	90	Granular	143
Distectic point	23	Graphit	131
Distectique pointe	23	Graphite	131
Distektischer Punkt	23	Graphitic carbon	131
Dołki powietrzne	21	Grenu	143
Druck, Osmotischer	82	Grinding	123
Druse	120	Gwiaździsty	31
Drzewiasty	22	Grundmasse	65
Ductilité	17		
Ductility	17	Haché	31
Durchdringung	95	Hackig	31
Dureté	128	Hackly	31
— de verre	130	Haczykowy	31
— naturelle	129	Haltepunkte	98
Dystektyka, punkt dystek- tyczny	23	Hardening	33
		Hardening carbon	131
Echantillon	138	Hardenit	32
Echauffement courbé d'	55	Hardenite	32
Eclat	88	Hardness	128
Einschlüsse	136	Härte	128
Elastic limit	30	Härten	33
Elasticitätsgrenze	30	Hartowanie	33
Elasticité	114	Härtungs-kohlenchoff	131
Elasticité, d'limite	30	Heat tinting	76
Elasticity	114	Heattints	10
Embrittling	46	Heating curve	55
Enfémées, scories	137	Holocrystalline	16
d'Equilibre, courbe	57	HolocrySTALLINE	16
		Honeycombed	87
		Hot-short	79

Hutnictwo	34	Macles	15	Prismatic	92	Stal podentektyczna	116
Hüttenkunde	34	Macroscopic	66	Prismatique	92	Stellate	30
Hypereutectic steel	115	Macroscopique	66	Prismatisch	92	Steruförmig	30
Hypoeutectic steel	116	Magma	65	Pryzmatyczny	93	Stop	117
Idiomorfowy	35	Makroskopisch	66	Przechłodzenie	93	Stop eutektyczny	118
Idiomorph	35	Makroskopowy	66	Przeziak	95	Styk	119
Idiomorphe	35	Margarite	104	Pseudomorfozy	96	Superficial tension	77
Idiomorphic	35	Martensit	67	Pseudomorph	96	Surchauffé	94
Igłowy	36	Martensite	67	Pseudomorphe	96	Surface tension	77
Imbricated	20	Martensyt	67	Pseudomorphous	96	Surfusion	93
Imbriqué	20	Masa zasadnicza	68	Punkt dystektyczny	23	Szczotki kryształów	120
Inclusions	136	Masse fondamentale	68	Punkt eutektyczny	97	Sześcianowy	121
Intercellulaire	72	Massif	69	Punkty przemiany	98	Szew	122
Intercrystallin	71	Massiv	69	Recalcescence	99	Szkielety kryształów	108
Intercrystalline	71	Massive	69	Recalcescenz	99	Szlifowanie	123
Intergranular	72	Masywny	69	Recuit, carbon de	131	Tannenbaumförmig	22
Interpenetration	95	Matrix	65	Red-short	79	Tempering colours	11
Isomer	37	Megascopic	66	Refroidissement, courbe d'	56	Temperkohle	131
Isomeric	37	Mélange eutectique	74	Reguła faz	26	Tension, superficial	77
Isomérique	37	Mélange isomorphique	73	Rekalcescencya	99	Tension superficielle	77
Isomorph	100	Mélés, cristaux	52	Relief polieren	140	Termiczna analiza	124
Isomorphe	100	Melting point-curve	58	Réseau du cristal	108	Terminé en pointe	42
Isomorphe Mischung	73	Metallographie	70	Rétassure	38	Théorie allotropique	5
Isomorphous	100	Metallography	70	Reticulated	106	Translationsstreifung	81
Isomorphous mixture	73	Metallurgie	34	Réticulé	106	Trawienie	125
Izomeryczny	37	Metallurgy	34	Revenu	78	Trellis, formé en	44
Jama usadowa	38	Metalografiá	70	Revenu, couleurs de	11	Trempe	33
Jamkowy	39	Mieszana eutektyczna	74	Rotation effect	147	Trempe, Carbon de	131
Jog	111	Mieszaniły równopostaciowe	73	Rothbrüchig	79	Troostit	126
Joint	119	Międzykrystaliczny	71	Równopostaciowy	100	Troostite	126
Karbonisei	40	Międzyziarnisty	72	Roztwór eutektyczny	101	Troosto-sorbit	127
Karbonisten	40	Mischkristalle	52	Roztwór skrzepnięty	102	Troosto-sorbite	127
Kaltbrüchig	146	Mixed-crystals	52	Roztwór stały	103	Twardość	128
Keilförmig	41	Mother liquor	63	Różańcowy	104	Twardość naturalna	129
Klinowy	41	Muschlig	75	Saigerung	89	Twardość szkła	130
Kolczasty	42	Muszlony	75	Saulenförmig	92	Ueberhitzt	94
Komórkowy	43	Mutterlauge	63	Schlacke	152	Uberschmelzung	93
Korn	144	Nadlig	36	Schlackenartig	153	Venteux	87
Korngrenze	119	Naht	122	Schlackeneinschlüsse	137	Verbrannt	113
Körnig	143	Nalot przy nagrzewaniu	76	Schleifen	123	Verre, dureté du	130
Kratkowy	44	Napężenie powierzchniowe	77	Schliff	138	Vesiculaire	39
Kritische Punkte	98	Natural hardness	129	Schmelzpunktskurve	58	Vesicular	39
Kruchość	45	Naturelle, dureté	129	Schwundungshohlraum	38	Vollkristallin	16
Kruchoćwórczy	46	Naturhärte	129	Scleromètre	109	Volume atomique	8
Kryohydrate	47	Netzartig	106	Scoriacé	153	Wabig	87
Kryohydraty	47	Netzförmig	106	Scoriaeous	153	Wegiel	131
Krystaliczny	48	Oberflächenspannung	77	Scories	152	-- braku	131
Krystalit	49	Odmiana alotropowa	5	Scories enfermées	137	-- grafitowy	131
Krystalizujący	50	Odpuszczenie	78	Segregacya	105	-- hartu	131
Krystall	53	Ogniokruch	79	Segregation	105	-- odżarzenia	131
Krystallin	48	Orientation	80	Seam	122	-- węglkowy	131
Krystallisirt	50	Orientirung	80	Schnig	135	Węglowo-alotropowa teoria	132
Krystallit	49	Osiowy, układ	80	Siatkowy	106	Widmanstätten figures	133
Krystallkorn	145	Oślizgowe pasma	81	Siderologia	107	Widmanstättena figury	133
Krystallskelette	108	Osmotic pressure	82	Siderologie	107	Wielopostaciowość	134
Kryształy ciekłe	51	Osmotique pression	82	Siderology	107	Włóknisty	135
Kryształy mieszane	52	Osmotischer Druck	82	Skeleton crystals	108	Wrostki	136
Kryształy stałe	53	Osmotyczne, ciśnienie	82	Sklerometer	109	Wrostki żuźlowe	137
Krzywa krzepnięcia	54	Osmondit	83	Sklerometr	109	Würfelförmig	121
Krzywa nagrzewania	55	Osmondyt	83	Składniki metalograficzne	110	Wygląd	138
Krzywa ochładzania	56	Paleczkowy	84	Skok	111	Wyglądanie	139
Krzywa równowagi	57	Penetration	95	Slag inclusions	137	-- wypukłe	140
Krzywa topliwości	58	Pearlite	85	Slip bands	81	-- trawiące	140
Kühlungskurve	56	Pearly constituent	85	Solid solutions	103	Wykres układu	141
Kulista budowa	59	Perlit	85	Solides solutions	103	Zbity	142
Lamella	13	Perlite	85	Solidified solution	102	Zellig	43
Lamellaire	14	Pécherze	86	Solution congelée	102	Ziarnisty	143
Lamellar	14	Pécherzysty	87	Solution, direction de	90	Ziarno	144
Lamelle	13	Phase	26	Solution eutectique	101	-- krystaliczne	145
Lamina	13	Phase	26	Solution plane	90	Zimmokruch	146
Lanceolate	60	— loi de	26	Sorbit	112	Zjawisko obrotowe	147
Lanceolé	60	Phaseuregel	26	Sorbite	112	Złom	148
Lancowy	60	Pipe	38	Soufflures	86	Zustands diagram	141
Lanzettlich	60	Plan de clivage	91	Spalony	113	Zwillinge	15
Lap	25	Plättchen	13	Spaltbarkeit	64	Zelazo alfa	149
Lattice structure	44	Point eutectique	97	Speerförmig	42	-- beta	150
Legierung	117	Polieren	139	Specimen	138	Sprężystość	151
Lignes de déformation	62	Polish etching	140	Sphärolitische structur	59	Stäbchenförmig	84
Lines of deformation	62	Polishing	139	Spherulitic structur	59	Stal nadentektyczna	115
Linie odkształceń	62	Polishing attack	140	Sprężystość	114	Zużel	152
Likwacya	61	Polissage	139	Żużel	152	Zużłowy	153
Liquation	61	Polissage attaque	140				
Liqueur mère	63	Polissage en bas relief	140				
Lösung, Erstarrte	102	Polymorphism	134				
Lösungsfläche	90	Polymorphisme	134				
Luftgrübchen	21	Polymorphismus	134				
Lunker	38	Polyysk	88				
Lustre	88	Poskrzep	89				
Ług maciczny	63	Powierzchnia rozpuszczalno-	90				
Łupliwość	64	ści	90				
		Powierzchnie uskokowe	91				
		Pression osmotique	82				
		Pręcikowy	84				

Ź R Ó D Ł A .

- Report on the Nomenclature of Metallography. Journal of Iron and Steel Institute 61, 90, 1902.
- T. Osmond: Méthode générale pour l'analyse micrographique des aciers au carbone Contribution à l'étude des alliages, 1901.
- T. Osmond et J. Werth: Théorie cellulaire des propriétés de l'acier. Annales des Mines, 1885, 8.
- T. Osmond et G. Cartand: Sur la Cristallographie du fer. Paris Ed. Dunod 1900. Extrait des Annales des Mines, Août, 1900.

- T. Osmond, Ch. Fremont et G. Cartand: Les modes de déformation et de rupture des fers et des aciers doux. Revue de Métallurgie 1904, № 1.
- H. Le Chatelier: La loi des phases. Révue générale des sciences pures et appliquées 1899, № 20.
- H. Le Chatelier: L'Etat actuel des théories de la trempe de l'acier. Révue générale des sciences pures et appliquées 1897, № 1.
- H. Le Chatelier: Observations sur le mémoire de M. M. J. Arnold et A. Mc. William. Revue de Métallurgie 1905 p. 928.
- H. M. Bakhuis Roozeboom: Le fer et l'acier au point de vue de la doctrine des phases. Contribution à l'étude des alliages 1901.
- H. M. Bakhuis Roozeboom: Ueber die Anwendung der Phasenlehre auf die Gemische von Eisen und Kohlenstoff. Zeitschrift für Elektrochemie 1904, № 30.
- Carl Benedicks: Recherches physiques et physico-chimique sur l'acier au carbone. Uppsala 1904, librairie de l'université.
- Carl Benedicks: Ueber das Gleichgewicht und die Erstarrungsstrukturen des Systems Eisen-Kohlenstoff. Halle a. S. Wilhelm Knapp 1907.
- E. Heyn: Labile und Metastabile Gleichgewichte in Eisen Kohlenstoff-Legierungen. Zeitschrift für Elektrochemie 1904, № 30.
- E. Heyn und O. Bauer: Ueber den inneren Aufbau gehärteten und angelassenen Werkzeugstahles Beiträge zur Aufklärung über das Wesen der Gefügebestandteile Troostit und Sorbit. Stahl und Eisen 1906, №№ 13, 15, 16.
- H. Wedding: Chemische und Metallographische Untersuchungen des Hartgusses. Ein Beitrag zur Theorie der Eisen Kohlenstoff Legierungen. Stahl u. Eisen 1907, №№ 24, 25
- M. G. Jewanulow i S. P. Wołogdin: Metallografia. posobie pri izuczenii stroenia metalłow 1905.
- Paul Goerens: Einführung in die Metallographie. Halle a. S. Wilhelm Knapp 1906.
- P. Goerens: Ueber den Augenblicklichen Stand unserer Kenntnisse der Erstarrungs und Erhaltungsvorgänge bei Eisenkohlenstofflegierungen. Metallurgie 1907, Heft 6.
- Kourbatoff: Contribution à l'étude metallographique des aciers trempés. Révue de Métallurgie 1905 p. 169.
- J. W. Mellor: The Crystallisation of Iron und Steel. Longmans, Green and Co 1905.
- Die Konstituenten der Eisen-Kohlenstofflegierungen. Metallurgie 1907, №№ 7, 8.
- Cook Boynton: The Hardness of the Constituents of Iron and Steel. The Journal of the Iron and Steel Institute Vol 70, 1906 p. 237.
- J. E. Stead: On Iron and Phosphorus. Journal of Iron and Steel Institute Vol. 58, p. 60, 1900.
- Henry Marion Howe: Iron, Steel and Other Alloys. Boston 1903, Sauveur and Whiting.
- Hans v. Jüptner: Grundzüge der Siderologie I—1900, II—1902, III—1904. Leipzig, Arthur Felix.
- Albert Sauverer: The Constitution of Iron-Carbon-Alloys The Journal of the Iron and Steel Institute 1906, Vol. 72, p. 493.
- J. E. Stead: Metallic Alloys. The Metallurgist 1902, vol. 5, p. 110.
- J. A. Ewing und W. Rosenheim: The Crystalline structure of Metals. The Metallurgist 1902, vol. 5, p. 81.
- Rudolph Schenck: Kristalinische Flüssigkeiten und flüssige Kristalle. Leipzig, 1905.
- G. Tschermak (tłum. Józef Morozewicz): Podręcznik mineralogii Warszawa, 1900.
- Hieronim Łabęcki: Słownik górnicy. Warszawa, 1868.

KRYTYKA I BIBLIOGRAFIA.

Maksym. Foerster. Mosty belkowe żelaznobetonowe. Lipsk 1908. (Balkenbrücken in Eisenbeton, von Max Foerster).

Pod tym napisem mamy przed sobą dziełko dreźnieńskiego profesora Foerster'a, wydane jako 15 zeszyt wydawnictwa „Postępy nauk inżynierskich“ (Fortschritte der Ingenieurwissenschaften). Autor nie należy do badaczy w dziale betonu wzmocnionego, dziełko to jednak, jako podręcznik, odpowiada zupełnie swemu zadaniu.

Przy obliczaniu sił zewnętrznych poleca autor przyjmować obciążenie całkowite tłumem, zaś ruchome obciążenie wałków i wozów o tyle mniejszy. Gdy dla obliczenia belek głównych zazwyczaj przyjmujemy układ ciężarów skupionych, to przy obliczeniu pomostu zawsze uwzględniamy rozdzielenie się ciśnienia.

Przy obliczaniu przykładu otrzymuje autor naprężenie przy czepne $9,3 \text{ kg/cm}^2$ i twierdzi, że to jest wartość jeszcze dopuszczalna ze względu na strzemiona. Ja sądzę, że to zawieje. Dla płyty spoczywającej na żebrach przyjmuje autor niepełne utwierdzenie, więc moment $-\frac{1}{3} q l^2$ zamiast $-\frac{1}{12} q l^2$, dla utwierdzenia zupełnego mnoży więc moment dla utwierdzenia zupełnego przez 1,5. Dla momentu dodatniego przyjmuje zamiast $\frac{1}{24} q l^2$ moment $\frac{1}{12} q l^2$, a więc o 100% większy, chociaż może wystarczyłoby przyjąć $\frac{1}{128} q l^2 = \frac{1}{14} q l^2$, zatem tylko o 65% więcej.

Autor podaje liczne przykłady obliczenia mostów, jako też opisuje liczne wykonane mosty. Przy mostach kolejowych według normy austriackich wynosi grubość żwirówki nad płytą 35 do 40 cm. Między przykładami widzimy też most drogowy na stacji w Samborze.

Dla belek ciągłych na sprężystych podporach podaje autor dwa zupełne obliczenia według sposobu Ritter'a. Dr. M. Thullie.

E. Fölzer Strelitz. Zeszkłady żelaznobetonowe. I. 1908 (Eisenbetonkonstruktionen). Drugie wydanie.

Pierwsza część obecnie wydana obejmuje zeszkłady używane w budownictwie a więc stropy, słupy, schody, dachy, ściany, balkony. Autor podaje bardzo treściwie sposoby obliczenia, trzymając się rozporządzenia pruskiego i to jeszcze dawniejszego z r. 1904, niewiele słowami opisuje ustroje i podaje wszędzie liczne przykłady obliczeń. Dla praktyki byłaby ta książka pożądana, gdyby się nie opierała na zastarzałym nieco rozporządzeniu z r. 1904. Dr. M. Thullie.

KSIĄŻKI NADESŁANE DO REDAKCYI.

Koskowski Bronisław. Podręcznik analizy chemicznej wody do picia. Z 20 rycinami w tekście. Warszawa 1909.

Sierkowski Stanisław, inż. Kalendarz techniczny na 1909 r. Cena w oprawie 1 rub. 80 kop.

Wiadomości techniczne i przemysłowe.

Nowa droga żelazna obwodowa w Moskwie ¹⁾.

D. 1 sierpnia r. b. otwarto ruch na świeżo wykończonej drodze żelaznej obwodowej w Moskwie, która jest pierwszą tego rodzaju drogą żelazną w Cesarstwie. Budowa pod kierunkiem inż. RASZEWSKIEGO trwała 5 lat i przy długości ogólnej 54 km (50 wiorst) pochłonęła 38 milionów rubli. Tak znaczny koszt spowodowała konieczność wywłaszczenia wielkich obszarów gruntu oraz ogromna ilość mostów i wiaduktów, których liczba ogólna wynosi 72, gdyż ta droga żel. w czterech miejscach przecina rz. Moskwę i w dodatku krzyżuje się z 10-ma liniami dróg żelaznych, zbiegających się w Moskwie.

Dworców osobowych posiada Moskwa 9. Najstarszym jest dworzec Mikołajewski na północo-wschodzie miasta, dla pociągów przybywających z Petersburga. Tuż obok znajduje się dworzec Jarosławski i Kazański. O 2 km na północ od wyżej wspomnianej grupy dworców znajduje się dworzec Kurski, skąd odchodzą pociągi do Kurska i Niższego-Nowogrodu; z tegoż dworca są wyprawiane pociągi wykwinne syberyjskie, które w przeciągu dziewięciu dni dowożą podróżnych do granic Mandżuryi. Z pozostałych dworców Windawski znajduje się na północy i jest punktem wyjścia dla drogi żel. do Bałtyku i Brzeski na północo-zachodzie stanowi początek

drogi żel. z Moskwy do Warszawy. Prócz dworców osobowych istnieje w Moskwie cały szereg dworców towarowych.

Niektóre z wyżej wspomnianych dróg żelaznych są skarbowe, inne, jak np. Kazańska i Windawska, są prywatne.

Dworce moskiewskie posiadały już od dawna łącznice. Przewszystkiem istnieje linia, która, zaczynając się na dworcu Brzeskim, łączy kolejno ten dworzec z dworcem Windawskim, Mikołajewskim i Kurskim. Niezależnie od tej łącznicy, dworzec Kazański połączony jest linią kolejową z Mikołajewskim oraz Windawski z Mikołajewskim. Wymiana więc wagonów towarowych pomiędzy poszczególnymi dworcami była możliwa i dawniej, lecz w każdym razie była połączona ze znaczną stratą czasu.

Dawna droga żel. obwodowa jest częściowo przeznaczona i do ruchu osobowego, gdyż po niej przebiegają np. pociągi osobowe szlaku Petersburg-Moskwa-Kursk-Sewastopol; jest jednak tylko jednotorowa, wskutek czego jej zdolność przewozowa nie może być wogóle znaczna. Nowa droga żel. okólna ma głównie na celu ułatwienie ruchu towarowego tranzytowego oraz przewozu wojsk w celach strategicznych.

Nowa ta droga żel. otacza całe miasto w linii zamkniętej i posiada bocznice, które łączą ją z każdą z dziesięciu dróg żel. zbiegających się w Moskwie. Obszar objęty linią okólną nową wynosi $95,3 \text{ km}^2$ (= 83,7 wiorst kwadr.). Linia ta o długości 54 km leży prawie całkowicie poza obrębem miasta; przecina bowiem jedynie na południo-zachodzie dzielnicę miejskie. Największa średnica tej

¹⁾ Por. Org. f. d. F. d. E. z. 20 r. b. (str. 382) i Zoczcij № 33 r. b. (str. 306).

linii okólnej wynosi 18 km, najmniejsza zaś 13,5 km. Dla porównania zaznaczamy, że długość ogólna drogi żelaznej okólnej w Berlinie wynosi 37,2 km, przy największej średnicy 13,25 km i najmniejszej 12,5 km.

Nowa droga żel. obwodowa w Moskwie jest na całej swej długości dwutorowa i posiada 15 stacji i pięć przystanków.

Wobec tego, że linia ta wypada niemal zupełnie poza obrębem dzielnic mieszkalnych Moskwy, ruch osobowy nie mógł być znaczny i na początek zaczęto wyprawiać zaledwie dwa pociągi osobowe dziennie z dworca Mikołajewskiego. Obieg po tej linii dwa te pociągi uskuteczniają w sposób następujący: Jeden z tych pociągów, po wyruszeniu z dworca Mikołajewskiego biegnie do stacji Presnaja na linii okólnej; na tej stacji pociąg ten dzieli się na dwa, z których każdy obiega linię okólną w przeciwnym kierunku, po powrocie zaś tych pociągów na stację Presnaja, pociągi te znów łączą się w jeden i wracają na dworzec Mikołajewski. Pomiędzy wyruszeniem w drogę i powrotem tego pociągu upływa 5 godzin i 10 minut, wypada więc, że przeciętna prędkość jazdy wynosi 22,5 km/godz., przeciętna zaś prędkość jazdy po obliczeniu czasu traconego na postoje 15,3 km/godz. Drugi z tych pociągów wyrusza w kierunku dworca Kurskiego i na stacji nowej linii okólnej Ugreszskaja dzieli się również na dwa pociągi, które, po wykonaniu obiegu po linii okólnej w kierunkach przeciwnych, znów łączą się w jeden i wracają na dworzec Mikołajewski. Całkowity przeciąg czasu zużyty na odbycie tej podróży wynosi 6 godzin i 48 minut, wypada więc, że prędkość jazdy bez odliczania czasu straconego na postoje wynosi 20,3 km/godz., a prędkość po odliczeniu postojów 12,6 km/godz. Dla porównania zaznaczyć należy, że pociągi miejskiej dr. ż. okólnej w Berlinie wracają na stację, z której wyruszyły po upływie 1 godziny i 24 minut, co odpowiada prędkości 26,6 km/godz. W chwili obecnej, wobec bardzo nieznacznej ilości podróżnych, ruch osobowy zupełnie przerwano, w każdym jednak razie pamiętać należy, że budowano tę linię okólną głównie dla ruchu towarowego i przewozu wojska.

Największy spadek na torach głównych wynosi 0,006, na bocznicach zaś 0,008. Najmniejszy promień łuków wynosi w torach głównych 640 m, na łącznicach zaś wynosi 320 m; w jednym tylko miejscu zmniejszono go do 267 m. Budowa wierzchnia składa się z szyn 10,66 m (5 saż.) długich spoczywających na podkładach drewnianych na podściółce z piasku. Ciężar szyn wynosi na torach głównych 33 kg/m, na torach zaś pomocniczych 30 kg/m. Długość ogólna torów wynosi 275 km (= 258 wiorst), w tem 108 km (= 101 wiorst) torów głównych.

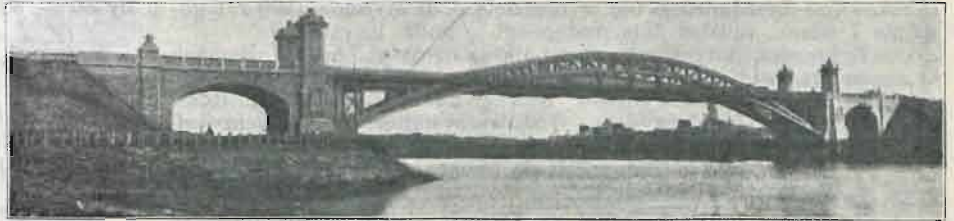
Sprawność przepustowa nowej drogi żel. okólnej jest obliczona na 35 par pociągów na dobę.

Z ogólnej liczby 72 mostów i wiaduktów są aż cztery mosty na rz. Moskwie: 2 łukowe i 2 belkowe (kratowe). Na szczególniejszą uwagę zasługują dwa identyczne mosty łukowe, których przęsło główne ma rozpiętości 135 m a dwa boczne po 17,1 m w świetle (rys.). Przęsło środkowe każdego z tych mostów składa się z dźwigarów dwuprzegubowych łukowych. Zaznaczyć należy, iż widoczny na rysunku pas poziomy nie jest w tym wypadku ściąganiem, gdyż może on ulegać odkształceniom, nie wywołując naprężeń w samym łuku.

Strzałka łuku wynosi 15 m, co stanowi $\frac{1}{9}$ całkowitej rozpiętości między przegubami.

Jedynie pas górny łuku posiada tężniki na długości, gdzie na to pozwala skrajnia, w celu więc przeciwdziałania wyboczeniu łuku w kierunku poprzecznym postarano się o specjalnie sztywne połączenie słupków, na których wisi pomost jezdny, z belkami poprzecznymi. Na długości, gdzie pomost przechodzi nad łukiem, belki poprzeczne wypadają nad słupkami i połączone są z nimi zapomocą kątowników, umieszczonych na osi słupków, opierających się na łuku, dzięki czemu unika się pozaosiowego ściskania słupków. Ustrój

Most dr. żel. obwodowej na rz. Moskwie.

sioდეłek jest dość zawyły, gdyż szło widać o ściśle oddanie ciśnienia ostatniego słupka na przegub teoretyczny.

Dźwigary tego mostu zostały obliczone na dawne parowozy (o ciężarze 60 t).

Ciężar całkowity metalu w dźwigarach przęsła o rozpiętości 135 m wynosi 1313,7 t, z czego 948,7 t wypada na dźwigary główne, 287,7 t na pomost jezdny, 73,1 t na łożyska i przeguby a zresztą 4,2 t na balustradę.

Po doliczeniu ciężaru szyn, podkładów i t. p., całkowity ciężar głównego przęsła wynosi 10365 kg/m, co odpowiada wzorowi: $2p = 52,9l + 3223$.

Dopuszczalne naprężenie przyjęto: 1) w dźwigarach głównych 945 kg/cm², 2) w pomoście 650 kg/cm². Wahania temperatury przyjęto $\pm 30^{\circ}$ C.

Dojazdy z obu stron głównego przęsła składają się z szeregu belek blaszanych, opartych na przyczółku i filarze, widoczne zaś na rysunku sklepienia są dodane jedynie w celu zamaskowania belek blaszanych, co jest niewłaściwością architektoniczną.

Projekt tego mostu opracował prof. PROSKURIKOW. Jest to most łukowy o największej rozpiętości w Państwie Rosyjskiem.

W przyszłości dla nowej drogi żel. okólnej w Moskwie ma być specjalnie wybudowana na północ od dworca Mikołajewskiego olbrzymia stacja zestawnicza, która znacznie przyspieszy wymianę wagonów towarowych pomiędzy poszczególnymi drogami żelaznymi, zbiegającymi się w Moskwie. Wogóle wszędzie przy budowie dr. ż. okólnej starano się o pozostawienie miejsca na przyszłe rozszerzenie stacji i powiększenie liczby torów zapasowych.

Co do budynków, wspomnieć należy o domach dla urzędników i robotników, szpitalu i łazienkach w połączeniu z łaźnią oraz o całym szeregu domków dla dróżników, które wyróżniają się tem, że przy ogólnej powierzchni 27,3 m² posiadają pokój, kuchnię i przedpokój. Dodać należy, że na wielu stacjach wodociągi obchodzą się bez wieży ciśnień, gdyż zastosowano tam zasilanie stacji i domów mieszkalnych wodą przy pomocy powietrza sprężonego.

St. K.

Z TOWARZYSTW TECHNICZNYCH.

Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu. Wydział przyrodników i techników. (Komunikat Zarządu Wydziału).

Posiedzenie Wydziału przyrodników i techników Tow. Przyj. Nauk zagał d. 9 b. m. na sali Wydziału lekarskiego przy ul. Berlińskiej w nieobecności prezesa, który był wyjechał i wiceprezesa, który nieobecność swą wytłumaczył, p. K. Krysiwicz.

Po odczytaniu protokołu z ostatniego zebrania, komunikuje p. M. Powidzki przesłany mu z Krakowa program Zjazdu delegatów kół architektonicznych w Krakowie, oraz treść listu nadesłanego od p. prof. Odrzywolskiego z Krakowa, który Wydział techników T. P. N. na zjeździe tym reprezentuje.

Następnie poruszył p. K. Krysiwicz w myśl uchwały ostatniego zebrania sprawę wydania słowniczka technicznego. Po dłuższej dyskusji, która się nad sprawą tą wywiązała, wybrano ponownie komisję, któraby się sprawą tą zająć miała, a w której skład

wchodzą pp.: K. Antoniewicz, K. Krysiwicz, Maćkowiak, M. Powidzki, St. Rzepecki, St. Suchowiak i Józef Zeyland. Przyszłe zebranie komisji tej ma nastąpić jeszcze przed świętami Bożego Narodzenia, a zwołanie zebrania poruczono p. K. Krysiwiczowi.

W dalszym ciągu obrad uchwalono sprawę walnego zebrania odłożyć do przyszłego posiedzenia i sprawę tę na porządku obrad postawić.

W końcu zabrał głos p. M. Powidzki, referując o ogniotrwałych dachach słomianych systemu „Gerneutz'a“. Opisał sposób wykonania tychże, podaje do wiadomości, że z dachem tym już różne próby czyniono, które korzystnie wypadły i dowiodły, że dachy „Gerneutz'a“ nawet dłużej opierają się zniszczeniu w razie wybuchu ognia, aniżeli dachy dachówkowe, tekturowe lub cementowe. W dyskusji, która się wywiązała, poruszono przy tej sposobności różne sposoby pokrywania dachów, ich konstrukcje i trwałość.

KRONIKA BIEŻĄCA.

Z Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Po odbytych w listopadzie dwóch Zebraniach Ogólnych skład zarządu Towarzystwa jest następujący: prezes Aleksander Jabłonowski, wice-prezes Samuel Dickstein, sekretarz Władysław Janowski, przewodniczący Wydziału I Bronisław Chlebowski, Wydziału II Walenty Miklaszewski, Wydziału III Józef Eismond; członkowie z wyboru: Maryan Jakowski, Jan Kochanowski, Feliks Kucharzewski, Jan Lewiński, Sławomir Miklaszewski i Jan Tur. Skarbnikiem jest Feliks Kucharzewski; redaktorem od 1-go stycznia 1909 r. Jan Tur. Biuro Towarzystwa otwarte w dni powszednie od godz. 5 — 8.

Zjazd członków Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Pracowników rolnych odbędzie się w sali Muzeum Przemysłu i Rolnictwa (Krakowskie Przedmieście 66) w niedzielę d. 31 stycznia 1909 r. o godzinie 7 wiecz., tudzież dnia następnego o godz. 10 rano.

Zgłoszono dotychczas następujące odczyty: Antoni Hempel: O znaczeniu zjazdów pracowników rolnych. Inż. Józef Kaczkowski: O potrzebie stosowania wyników istotnej nauki i wiedzy w rolnictwie. Lndomir Grendyszyński: O stowarzyszeniu emerytalnym pracowników prywatnych.

O bliższe szczegóły zwracać się można do zarządu Towarzystwa w Warszawie (Podwale 6).

Ze Szkoły Politechnicznej we Lwowie. Celem obsadzenia wydziałnej katedry Melioracji rolnej (II katedry budownictwa wodnego) w Szkole Politechnicznej we Lwowie, rozpisuje się konkurs z terminem do wnoszenia podań do 15 stycznia 1909 r. Do tej katedry przywiązana jest VI ranga urzędników państwowych tudzież stała płaca w kwocie 6400 koron rocznie, dodatek aktywalny w kwocie 1472 koron, tudzież 5 dodatków kwinkwenaalnych, a to: dwa po 800 koron, dwa po 1000 kor. i jeden 1200 kor.

Podania o powyższą katedrę, wystosowane do Ministerium Wyznań i oświaty w Wiedniu, zaopatrzone w opis przebiegu życia, świadectwa odbytych studiów, świadectwa zajęć w praktyce i inne dokumenty, jako też dowód dokładnej znajomości języka polskiego należy wnieść do Rektoratu Szkoły Politechnicznej przed upływem wyżej oznaczonego terminu.

Katedra ta obejmuje następujące działy: 1) melioracje rolne; 2) obwałowanie rzek; 3) regulacje potoków górskich; 4) zbiorniki i przegrody dolin, zakładanie stawów rybnych. Nauki przygotowawcze jak: meteorologia i klimatologia, botanika rolnicza, bonitacja gleby, tudzież pomiary wodne, są już w Szkole Politechnicznej wykładane.

Zużytkowanie wód w Niemczech. Zużytkowywać można nie tylko spadki naturalne, lecz i wszelkie inne wodozbiory: przez zamknięcia dolin, sztuczne podniesienie poziomu wody, zawieszenie wody na poziomie wyższym, wreszcie przez korzystanie z ruchu wody w strumieniach i rzekach. Ze spadków przez zamianę na energię elektryczną korzysta można najłatwiej, a tak też zużytkowano spadki Niagary, Renu pod Szafuzą i Tralhaltan w Szwecji, choć, jak dotychczas, ze wszystkich spadków naturalnych zaledwie 1% wyzyskano praktycznie. W Niemczech spadki wprawdzie nie istnieją, lecz wytwarzają je przez zatrzymanie wód wyżej położonych, ściekających z gór Olbrzymich, które jedynie w Prusach dostarczają 650 milion. kw., wartości 100 milion. mar. W Niemczech dotąd istnieje 41 zamknięć dolin, a 13 dalszych zamierzono wykonać lub są już budowane. W innych miejscach urządzają zbiorniki wiszące zmniejszające niebezpieczeństwo zalania od poziomów wysokich: woda ocieka wolno, w razie suszy nawadnia i wytwarza energię elektryczną.

Energia w ten lub inny sposób wytworzona, w r. 1905 w Niemczech wynosiła 295 000 k. p., we Francji 650 000 k. p., we Włoszech 465 000 k. p. i w Szwajcaryi 375 000 k. p. Włochy mają nadto tę zasługę, że pierwsi ustanowili i wprowadzili w życie prawo wodne nowoczesne, usuwające nadużycia i zapobiegające zatargom między mieszkańcami.

Wreszcie urządzenia takie posiadają niezmiernie znaczenie ekonomiczne, woda bowiem płynąca jest, rzecz można, materiałem wiecznym, gdy tymczasem paliwo kopalne wciąż się wyczerpuje i przyjdzie kiedyś chwila, że z powierzchni ziemi zniknie.

(D. p. J. № 47, 1908, str. 752)

—sk—

Taśmy stalowe Eloesser'a (Eloesser-Kraftband-Gesellschaft, Charlottenburg), stosowane zamiast pasów ze skóry, posiadają wiele takich zalet, że znajdują zapewne liczne zastosowania, a jeśli okażą się trwałe, o czym dziś jeszcze przesądzać nie można, wyprzeć mogą z użycia pasy skórzane.

Taśma stalowa, 100 mm szeroka, zastąpi pas 6 razy szerszy, o tyle przeto wał może być skrócony; giętkość taśmy jest wynikiem jej małej grubości (średnio 0,5 mm); ze zaś oba końce łączą się zapomocą zamka specjalnego, przeto nakładkę dolną obrabia się według wieńca koła mniejszego.

Rozciąganie taśmy jest prawie żadne, dlatego więc od początku wyznacza się jej długość z naprężenia całkowitego, bez potrzeby zmiany późniejszej w położeniu zamka; zmiany długości sprężyste są również bardzo niewielkie: przy ruchu taśmy po kole poruszaniem ona się nieco wydłuża, gdy się dotyka koła ciągnącego o drobnostkę się skraca, ślizganie zaś pozorne wynosi zaledwie 0,1%. Przy stosowaniu wreszcie taśm stalowych, odległość osi wałów może być tylko taka, na którą dozwolą promienie kół pasowych, przez co zaoszczędza się wiele miejsca do ustawienia przewodów.

Do prawidłowego ustosunkowania wymiarów przy zadanej mocy, prędkości i t. p., Eloesser podał wiązkę wskazówek, prędkość zaś największa taśmy na obwodzie koła, jak to z doświadczeń znaleziono, dojsć może 61,5 m/sek.

Kilka przykładów wziętych z praktyki pomieszczamy w tablicy:

	Średnice kół w mm	Liczba obro- tów na min.	Prędkość na obwodzie m/sek.	Szerokość i grubość ta- śmy
Silnik parowy, o mo- cy 200 — 250 k. p.	3650/790	150/685	27 m	100×0,5 mm
Silnik gazowy, o mo- cy 125 k. p.	3220/920	186/640	31,5 „	100×0,5 „
Silnik gazowy, o mo- cy 60 k. p.	2800/605	180/840	26,5 „	65×0,3 „
Silnik przenośny (lokomobila) o mo- cy 50 — 80 k. p.	1100/1180	110/118	8,2 „	100×0,6 „

(Z. d. V. d. I. № 49 r. 1907, str. 1957) —sk—

Próby odbiorcze silników gazowych dużych, o 700 k. p. mocy, poruszanych gazem wydobytym z węgla brunatnego w postaci cegiełek dały wyniki bardzo korzystne. Silniki te dostarczone przez Towarzystwo budowy maszyn w Norymberdze dla Tow. akc. Lauchhammer, mając średnice cylindrów 700 mm, 800 skok tłoka i robiąc 130 obr./min., były sprzężone z prądnicami prądu stałego o napięciu 250 v. i wykazały 520 kw mocy.

Wyniki doświadczeń pomieszczono w tablicy następującej:

№ doświadczenia	I	II	III	IV
Spożycie gazu (mierzone) . . . . . m ³ /godz.	1425	1463	1524	1495
Temperatura gazu . . . . . °C.	42	40,5	40	42
Stan barometru	751	751	751	751
Spożycie gazu dla 0° i 760 mm . . . . . m ³ /godz.	1221	1262	1370	1280
Niższa wartość cieplna gazu dla 0° i 760 mm w ciepłostkach na 1 m ³	1168	1106	1096	1142
Sprawność średnia kw	417,5	414	446	433
Spożycie gazu dla 0°, 760 mm w m ³ na kw/god.	2,93	3,05	3,07	2,95
Różnica ciepła w ciepłostkach na kw/godz.	3420	3370	3370	3370

Z tablicy tej otrzymujemy: spotrzebowana ilość ciepła (średnio) 3385 ciepłostek na 1 kw/godz.

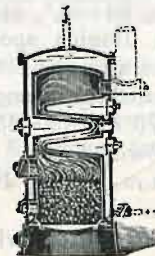
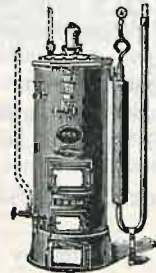
Sprawność gazownika wynosi 75% teoretycznej, wartość cieplna cegiełek 5000 ciepł./kg, cena cegiełek 9,5 marek za 1 t, przeto paliwo na 1 kw/godz. wynosi 0,855 fen.

(Z. d. V. d. I. № 3, str. 116)

—sk—

Kociołki niewielkie do potrzeb browarów, młeczarni i t. p. buduje zakład braci Schöffler w Berlinie. Woda okrąża i przechodzi ponad paleniskiem, w celu zaś lepszego zużytkowania ciepła, gazy

Kocioł do pary. Kocioł do wody gorącej. Kocioł do ogrzewania.

gorące płyną przez kanały wężykowate, na przemian stykając się ze stroną prawą i lewą przestrzeni wodnej, a oddawszy swe ciepło wodzie, uchodzą do komina. Woda zimna wchodzi dołem, gorąca zaś i para uchodzi wierzchem (p. rys.), nadto kociołek posiada bezpieczniki niezbędne.

(D. p. J. № 47, 1908, str. 751)

—sk—

Od Redaktora. Opuszczając stanowisko redaktora, które zajmuję od lat przeszło ośmiu, uważam sobie za obowiązek wyrazić podziękowanie serdeczne tym, którzy dążenia moje ku podźwignięciu pisma popierali, a zwłaszcza współpracownikom, członkom Redakcji i Komitetu Gospodarczego, oraz tym, którzy obecnie, z powodu rezygnacji mojej, obdarzają mnie tak licznymi objawami swojej życzliwości, a z pośród których wyróżniam na pierwszym miejscu wyrazy uznania, jakie Szanowny Zarząd Koła Architektów, z mocy uchwały Koła, raczył mi przesłać.

Zarazem wyrażam podziękowanie tym, którzy, rozumiejąc doniosłość, jaką ma dla prawidłowego rozwoju spraw technicznych i przemysłowych w kraju naszym istnienie pisma zawodowego *niezależnego*, czynnie pomagali do utrzymania *Przeгляdu Technicznego* jako wydawnictwa *niezawisłego* i którzy przy tych poglądach swoich niewątpliwie i nadal wytrwają.

Redaktor J. Heilpern.

ARCHITEKTURA.

Piąta wystawa doroczna w Tow. Zachęty do Sztuk Pięknych.

(Grudzień 1908—1909 styczeń).

-ta wystawa doroczna, obfita szczególnie w dzieła malarstwa o wysokiej wartości artystycznej, zgótowała publiczności naszej istną niespodziankę: powiększony dział architektury do nieznanych—podczas wystaw tych dorocznych—rozmiarów, ona potrafiła przykuć uwagę jej do działu, mimo którego publiczność zwykle przechodziła z zimną obojętnością. Istotnie sposób, którym na dotychczasowych wystawach przemawialiśmy do publiczności, nie mógł liczyć na nic lepszego; nie można bowiem profana w chwili, gdy o uwagę jego chodzi, zbywać rzeczą dla niego niezrozumiałą. Na wystawach ogólnie dostępnych muszą być uwzględnione sposoby przedstawiania pomysłu architektonicznego takie, któreby zaciekały widza i ułatwiły mu własną krytykę. Takimi sposobami są rysunki perspektywiczne, nadewszystko zaś modele w niezbyt wielkiej skali, umożliwiającej objęcie okiem całokształtu budowy i jej ugrupowania. Na wystawie obecnej, oddającej pomysły kolegów naszych w ten dostępny sposób, posiadamy blisko 50 okazów z dziedziny naszej (w tem 7 modeli). To też jesteśmy świadkami szczerego zainteresowania się „świetlicą“ architektoniczną.

Obecnie notujemy sam fakt wielce radosny, a tak pożądany; w blizkiej przyszłości podamy z tego szeregu rzeczy przemyślanych i przeczutych te, które czytelnikom naszym nie są jeszcze znane, między nimi prace: ś. p. TOMASZA PAJZDERSKIEGO, którego cześć pośmiertnej w części poświęcony jest ten dział wystawy; pp. CZ. PRZYBYLSKIEGO i Ż. KALINOWSKIEGO, przedstawione w przeważającej ilości, jak w modelach, rysunkach, tak i w okazach sztuki stosowanej: komin (w wykonaniu p. ST. JAGMINA, czyniącego w sztuce wypalania majoliki postępy zadziwiające) oraz szafa na książki i fotel. Następnie p. EDW. EBERA—model domu dochodowego w Warszawie, p. ST. GROCHOWICZA modele kościoła wiejskiego i domu dochodowego oraz kilka prac rysunkowo przedstawionych; p. ŻDZ. MACZEŃSKIEGO—projekty dwóch kościołów, p. ŁUKASZA WOLSKIEGO—mo-

del bazyliki, mającej powstać na Pradze, p. OSKARA SOSNOWSKIEGO—świetnie rysowana perspektywa dworu wiejskiego, p. K. PROKULSKIEGO—mauzoleum, wreszcie p. GUTTA—model malowniczej szkoły wiejskiej. Ze sztuki stosowanej witraż p. EDW. TROJANOWSKIEGO do kościoła w Lubrańcu (wykonany przez p. F. BIAŁKOWSKIEGO) oraz drzwi kościelne podług rys. T. PAJZDERSKIEGO. W innych działach zwracają na siebie uwagę prace mające styczność z architekturą: p. H. UZIEMBEY „kościół wiejski“ (pejzaż) i p. FB. POLKOWSKIEGO: krzyże i kapliczki litewskie (z Kowieńskiego). Obaj celują zadowalającą techniką.

Oto wszystko prawie; nie dużo, ale jako czyn wcielony—na początek—bardzo dodatnie dział ten robi wrażenie; jest tu i szkoła dawna, jest i młoda, przemawiająca w dziedzinie, zwykle niedostępnej dla ogółu, zimnej,—uczuciem ciepłym, serdecznym. Wystawa taka w oczach profana powoli przywrócić może architekturze, w szerokim pojęciu, należne jej berło istotnej dostępnej dla niego, popularnej i umiłowanej sztuki.

H. Stifelman.

Dział architektury na V-tej wystawie dorocznej w Warszawie (1908—9).

Z I-go Zjazdu Delegatów Kół Architektonicznych Polskich w Krakowie (1908).

W d. 6, 7 i 8 grudnia 1908 r. odbył się w Krakowie I Zjazd delegatów Towarzystw Architektów Polskich. Uczestniczyło w Zjeździe 25 delegatów, a mianowicie, delegacji: 1) *Koła Architektów w Warszawie*: pp. DZIEKOŃSKI, GAY, LILPOP, SKÓREWICZ, SZANIOB, WIŚNIEWSKI i WOJCIECHOWSKI. 2) *Koła Architektów we Lwowie*: pp. RAWSKI, OBMIŃSKI, DERDACKI, HORNUNG, KĘDZIERSKI, LEWIŃSKI, OSIŃSKI, GRZYMAŁSKI. 3) *T-wa Technicznego w Krakowie*: pp. ODRZYWOLSKI, STRYJEŃSKI, EKIELSKI, HENDEL, KRZYŻANOWSKI, MACZYŃSKI, WYCZYŃSKI, nadto redaktor „Architekta“ p. WARCHAŁOWSKI, przedstawiciel T-wa „Polska Sztuka Stosowana“ p. FRYCZ, oraz delegat młodzieży studyjacej architekturę p. NOWAKOWSKI (student politechniki Lwowskiej).

Na przewodniczącego Zjazdu powołano p. DZIEKOŃSKIEGO, na zastępcę przewodniczącego p. RAWSKIEGO, na sekretarzy pp. SZANIOBA i KĘDZIERSKIEGO.

Krakowski Komitet Wykonawczy ułożył dla Zjazdu program następujący, przyjęty przez poszczególne Towarzystwa:

I. Udział Polaków w IX międzynarodowym kongresie Architektów w Rzymie w r. 1911.

II. Co czynić należy, aby architekturze nowoczesnej polskiej wytworzyć korzystniejsze warunki rozwoju. a) Sposób kształcenia (wydział architektury w Akademii sztuk pięknych w Krakowie); b) Utworzenie lepszych warunków rozwoju talentów architektonicznych (konkursy); c) Dążenie do

unarodowienia produkeyi architektonicznej (materyały, wydawnictwa).

Na skutek powyższego programu delegacya warszawska opracowała w krótkości i złożyła na piśmie postulaty swoje, zawarte w 15-tu punktach.

Po szczegółowym rozpatrzeniu oddzielnych punktów programu i po wyczerpującej dyskusyi, Zjazd powziął uchwały następujące:

Mając zamiar wzięcia udziału w wystawie podczas IX-go Kongresu Międzynarodowego w Rzymie w r. 1911, Zjazd niniejszy postanawia: 1) urządzić wystawę próbną ze wszystkich dzielnic Polski przed r. 1911; 2) do kierowania urządzeniem tej wystawy i opracowania szczegółów wybrać komitet specjalny z delegatów 3-ch zaborów — z prawem kooptacyi (nie wyklucza się wszakże, iż opracowanie szczegółów może być przedmiotem dalszych obrad Zjazdu).

Zjazd postanawia stworzyć stałą Delegacyę Architektów polskich, której pierwszy skład ma być wybrany przez poszczególne Koła (po 3-ch członków) do d. 15 stycznia 1909 r., tymczasowo zaś wybrać Komitet, złożony z 6-ciu osób (po 2-ch od każdego Koła), — z prawem kooptacyi, do którego powołano pp. STRYJEŃSKIEGO i EKIELSKIEGO — z Krakowa, RAWSKIEGO i LEWIŃSKIEGO — ze Lwowa, LILPOPA i SZANIORA — z Warszawy.

Komitet tymczasowy zajmować się będzie wszelkimi sprawami, dotyczącymi architektury polskiej — do czasu wybrania Stałej Delegacyi.

Szkic regulaminu dla przyszłej Delegacyi opracuje Komitet tymczasowy i przedstawi go przed zamknięciem Zjazdu.

Zjazd architektów polskich w połączeniu z wystawą architektury i sztuki stosowanej postanowiono urządzić we Lwowie, w jesieni r. 1910.

Poszczególnym Kołom poleca się urządzenie przed tym terminem wystaw lokalnych.

Co do utworzenia wydziału architektury przy krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych oraz reorganizacyi szkolnictwa architektonicznego w Polsce, — w której to sprawie zwróciła się do Zjazdu młodzież studująca architekturę we Lwowie¹⁾ i za granicą, powzięto uchwałę następującą:

I) Uznając braki w dziedzinie wyższego szkolnictwa architektonicznego, poleca się Stałej Delegacyi poczynienie kroków, aby: a) przy Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie utworzono wydział architektury, oraz b) aby wydział budownictwa lądowego na Politechnice Lwowskiej zreorganizowano w kierunku artystyczno-architektonicznym.

II. W tym celu: a) Delegacya tymczasowa (łącznie z przedstawicielami Poznania i T-wa „P. Szt. Stos.“) zwrócić się powinna w imieniu Zjazdu do Dyrektora Akademii Sztuk Pięknych oraz do Prezydenta m. Krakowa; b) należy wysłać odpowiedni memoriał do kolegium profesorskiego Politechniki Lwowskiej, oraz do Koła Polskiego w Wiedniu, który Delegacya powinna opracować do d. 15 lutego r. 1909.

Zjazd zatwierdza następujący szkic regulaminu Delegacyi Architektów Polskich (D. A. P.).

Cel i zadania. D. A. P. ogniskuje i jednoczy usiłowania i dążenia towarzystw, organizacyi i poszczególnych architektów polskich, podejmuje inicjatywę w celu reprezentacyi architektury polskiej i projektuje wszelkie przedsięwzięcia ku jej rozkwitowi.

Organy wykonawcze stanowią: biuro D. A. P. oraz istniejące i powstać mające Koła i organizacye architektów i młodzieży na studiach architektury.

Biuro. Do czasu zorganizowania D. A. P. mieści się w redakcyi „Architekta“ w Krakowie. Sprawozdania będą drukowane obecnie w „Architekcie“ na warunkach omówionych z Redakcyą.

Zawiązanie. Pierwszy Zjazd delegatów Kół architektonicznych Lwowa, Warszawy oraz Tow. Technicznego Krakowskiego, odbyty w Krakowie w d. 6, 7 i 8 grudnia 1908 r.

uchwalił powołać do życia D. A. P. Wspomniane 3 organizacye wybiorą najdalej do 15 stycznia 1909 r. po 3 osoby z grona swych członków. Utworzony w ten sposób pierwszy skład D. A. P. dobierze do swego grona ilość osób, jaką uzna za stosowne — do ogólnej ilości 12 do 15, w pierwszym rzędzie reprezentantów architektury z zaboru pruskiego — rozwinie szkic niniejszy, opracuje własny regulamin i zakomunikuje go istniejącym towarzystwom polskim i zagranicznym.

Członkowie D. A. P. są wybierani na czas nieograniczony. W razie wystąpienia któregośkolwiek z członków, doroczne zebranie zwyczajne wybiera następcę.

Kompetencya co do delegacyi we wszystkich sprawach należy wyłącznie do D. A. P.

Najbliższe zadania: zorganizowanie Zjazdu architektów polskich z wystawą prac we Lwowie w r. 1910, udział w IX-m Międzynarodowym Kongresie w Rzymie r. 1911, z poprzedzeniem nawiązaniem odnośnych stosunków z Włochami. Nawiązanie stosunków z towarzystwami zagranicznymi. Udział polaków w paryskim „Comité permanent“ kongresów architektonicznych. Wydawnictwo architektoniczne dostępne dla obcych. Wykonanie uchwał I-go Zjazdu delegatów w Krakowie.

Prowizoryum: d. 6-go grudnia wybrani w Krakowie pp.: EKIELSKI, STRYJEŃSKI, RAWSKI, LEWIŃSKI, SZANIOR, LILPOP — działają do czasu zorganizowania stałej D. A. P., która to organizacya ma nastąpić najdalej do 15 marca.

Na wniosek prof. ODRZYWOLSKIEGO Zjazd uchwalił:

1) Polskie Związki architektoniczne uważają jako kardynalny postulat dążeń swoich do odrodzenia budownictwa polskiego zebranie materyałów budownictwa ludowego i małomiejscowego z całego obszaru dawnych ziem polskich i poświęcenie temu budownictwu osobnej wyczerpującej publikacyi.

2) Koła architektoniczne poszczególnych dzielnic mające objąć część zadania przypadającą na daną dzielnicę, zastanowią się do następnego Zjazdu nad stworzeniem do nakreślonego zadania odpowiedniej organizacyi fachowej i potrzebnych na ten cel funduszków, które należałoby zebrać drogą udziału poszczególnych towarzystw, subwencyi ciał naukowych, ludoznawczych, autonomicznych i rządowych.

3) Uważając sprawę powyższą, podjętą przez prof. ODRZYWOLSKIEGO, za nader ważną i mogącą przyczynić się do podniesienia sztuki architektonicznej na tle charakteru narodowego polskiego, Zjazd postanawia: a) Dołączyć do sprawozdań Zjazdu delegatów Kół Architektów całkowite przemówienie prof. ODRZYWOLSKIEGO, dla bliższego ze sprawą obeznania naszych kolegów; b) polecić poszczególnym organizacyom architektonicznym trzech zaborów rozpatrzenie tej sprawy dla określenia warunków, na jakich możliwym jest urzeczywistnienie podjętej sprawy — w terminie nie późniejszym, niż do przyszłego Zjazdu Architektów w r. 1910 we Lwowie.

Zjazd uznaje pilną potrzebę zbiorowego wydawnictwa podręczników budowlanych (budownictwo wiejskie, prawodawstwo, higiena miasteczek, kalendarz budowlany i t. d.).

Zważywszy, że w składzie Krajowego Komitetu restauracyi Królewskiego zamku na Wawelu, wobec doniosłości jego wielkiego zadania powinna brać udział większa ilość architektów, Zjazd delegatów architektów polskich wyraża nadzieję, że ten anormalny skład Komitetu w jaknajkrótszym czasie będzie zmieniony.

Zjazd delegatów Towarzystw architektów polskich przekazuje Stałej Delegacyi Architektów opracowanie, w porozumieniu z poszczególnymi Kołami, zasadniczych przepisów konkursowych oraz norm wynagrodzenia za prace architektoniczne, łącznie z postulatami co do zasad etyki zawodowej²⁾.

J. DZIEKOŃSKI (m. p.), W. RAWSKI, (m. p.), I. KĘDZIERSKI (m. p.), T. SZANIOR, sekretarz (m. p.).

¹⁾ Por. „Memoriał“ w tej sprawie w № 30 *Przeł. Techn.* r. b., str. 375.

²⁾ Dla szczupłości miejsca opuszczamy uchwały mniej ważne. (*Przyp. Redakcyi.*)